

Fullscreen

127

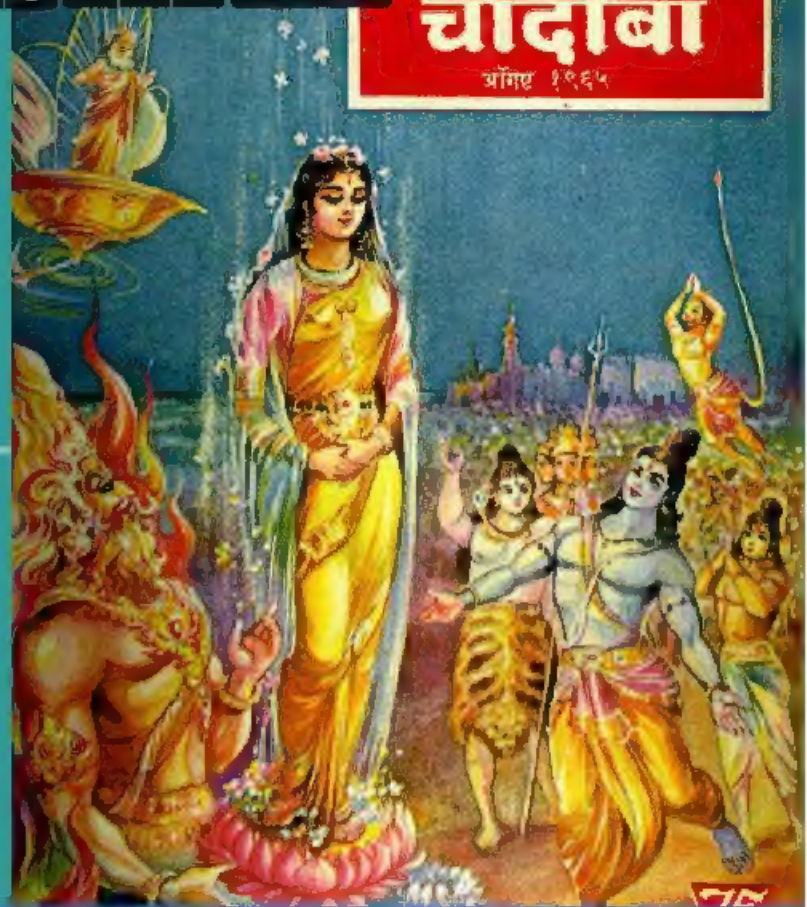

184

चांदोबा

प्रोग्र १९६५

भारताचा इतिहास

सन १५१५ पर्यंत अकबराचे राज्य शाह याने देखील नकारात्मक उतर दिले.

हिमाच्यापासून नर्मदेच्या काठापर्यंत व तेव्हा अकबर बादशाहने आपला दुसरा मुलगा मुराद व बैरमखानाचा मुलगा अकबर पसरले. अकबराने आपले साम्राज्य दक्षिण हिंदुस्थानात वाढविण्याचा विचार केला. अहमदनगर, बिजापुर गोवळकुण्डा, खानदेश इत्यादि राज्ये आपल्या अमलाखाली आणी असे त्याला वाटले. पोर्तुगिजांनी सगुद्र-किनाऱ्यापासून आतल्या प्रदेशांत प्रवेश करून नवे असे देखील त्याला नाडत होते.

दक्षिणेकडील राज्ये माऊनवस्तीमुळे कमकुवत झाली होती. १५७१ मध्ये अकबराने आपले दूत त्या राज्यांच्या सुळानांज्ये पाठवून दिल्लीच्या बादशाहाच्या छत्रछायेखाली त्यांनी यावे असो निरोप पाठविला. परंतु या गोष्टीस कोण करू नव्हता! खानदेशाचा बघाव मिया बहादुर-

संधीच्या अटीप्रमाणे बराचमात्र मोगलांना मिळाला व मोगलांनी बांदवीचीच्या मुलाला अहमदनगर राज्याचा बारास म्हणून वकूल केले. त्याबरोबर त्याने अकबराचा मांडलिक म्हणून रहावे अशी अट लावली. बांदवीचीला राज्यकारभार सोडून घाबा लागला. परंतु ही संधी अहमदनगरच्या नागरिकांना मान्य नव्हती. त्यांनी मोगलांना बसत प्रांताच्या बाहेर काढण्याचा पुष्कळ प्रयत्न

केला. सन १५७८ च्या फेब्रुवारी महिन्यात गोदावरी नदीच्या काठी संधी येथे मोगलांना जय मिळाला. बांदवीची मरण पावली. १६७६ मध्ये मोगलांनी अहमदनगरचे राज्य आपल्या साम्राज्याला जोडले.

खानदेशावर स्वारी करण्यासाठी स्वतः अकबर निघाला. या स्वारीत त्याला जय मिळाला. त्याच्या आयुष्यातला शेवटचा जय होय. यापूर्वीच त्याच्या मुलाने त्याच्या विरुद्ध बंड केले होते. त्याने अलाहाबाद येथे जाऊन स्वतःला स्वतंत्र कादशाह म्हणून जाहीर केले. त्याने १६०३ मध्ये आपल्या बंडाचा एक विधासभान संघी जवळपासला याचा खून करविला होता. १६०३ मध्ये मुळताना बेगमने फिदापुरात संधी घडवून आणली. पण ती फार दिवस टिकली नाही. सलीमने पुन्हा अलाहाबाद येथे जाऊन बंडाळी सुरू केली. मानसिंह इत्यादि वरिष्ठ दरबान्यांनी अकबराला सल्ला दिला की गादीला बारास म्हणून लुळून नेमावे. अनेकांनी त्या विरुद्ध मत दिले. अकबराच्या मुळांत जिवंत असा एकठा सलीमच होता. अकबराने त्याला एक 'सज्जाद' व 'झाड' मुलगा म्हणून रजपूत शिपाईंनी लक्ष केल्यामुळे हिंदुधर्मा-क्षणा केली. त्यानंतर अकबर फार दिवस

जिवंत राहिला नाही. १७ ऑक्टोबर १६०५ या रोजी तो मरण पावला.

अकबराच्या व्यक्तिचाच्या विकासास अनेक कारणे झाली. तैमूरलंगाच्या वंशांत कित्येक जगतजेते जन्मले. त्यांना ललित-कलांची आवड होती. सूफी तत्त्वज्ञानामुळे त्यांच्यावर तो परिणाम झाला. अकबराला आईचकल सहिष्णुतेचे नाटकडे मिळाले होते. तो कादूक मध्ये रहात असता कित्येक सूफी संतांचा सहवास त्याला लाभला होता. रजपूत शिपाईंनी लक्ष केल्यामुळे हिंदुधर्मा-क्षणा केली. त्यानंतर अकबर फार दिवस विषयी त्याच्या दनांत आदरभाव वाढला

होता. त्याच्या धार्मिक विचारांत देखील काय बदल होता. धर्म व मतमतांतर पाहून त्याला त्यांची इतकी नीड जाली की धार्मिक ऐक्य स्थापन करण्याचें अणुकांही एक वेष्टव त्याच्या डोक्यांत फिरलें. सर्वांना संमत असा एक धर्म स्थापन करण्याचें स्वप्न तो पाहू लागला. त्यामार्गे सात्राज्यांत शांतता नांदेल असें त्याला वाटे.

त्यानें मुसलमान मौलवींच्चाबरोबर हिंदू, जैन, पारसी व ख्रिस्ती रूढित व विद्वन्मंडळी यांची एक सभा बोलावून शास्त्रार्थ करविला. त्याला प्रत्येक धर्मांत चांगल्या गोष्टी आढळून आल्या. परंतु त्यानें एकहि धर्म स्वीकारला नाही. उलट त्यानें 'दीने इलाही' नांवाच्या नवीन धर्माची स्थापना केली. त्यांत हिंदू, मुसलमान, ख्रिस्ती धर्मांची कांहीं उत्तमोत्तम तत्वे होती. तरी त्यानें तो

धर्म कबूल करण्यासाठी कोणकर जल्माचार केला नाही. त्यानें दुसळकान सुखांना आपल्या मुठींत ताबून ठेवले व जल्माचार करूं दिल्ल नाही.

भारताच्या इतिहासांत अकबराला त्याच्या व्यक्तिगत मुणामुळे एक प्रमुख स्थान मिळालें. सुदृढीसत्त्व, उदार स्वभाव, न्यायपालन व उत्तम संस्कार हे त्याचे मुख्य गुण होत.

"तो एक सामान्य मनुष्य नवून एक देवपुरुष होता" हे जहांगीर बादशहाचे त्याच्या वडिलांविषयीचे उद्गार आहेत. अकबराच्या अंगांत असामान्य असे साहस व शारीरिक शक्ति पण होती. सुदृढप्रसंगी किंवा शिकारीच्यावेळीं तो कधी च्याला नाही. त्याचे बोकणें व बागणें फार वाकर्षक व प्रभावशाली होतें.

नेहरू चरित्र

[१२]

रामचंद्र हा महाराष्ट्राचा रहिवासी होता.

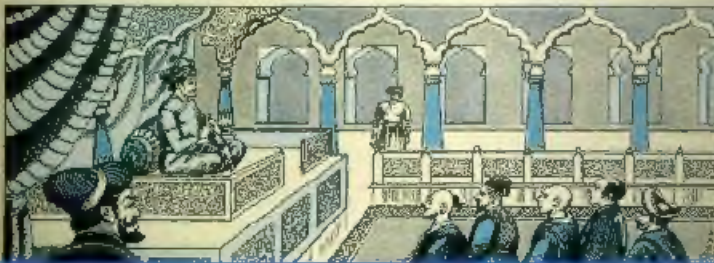
तो फिजी देशांत मजूर म्हणून कांहीं काळ काम करून शेवटी अयोध्या येथे येऊन राहू लागला होता तो खेडेगांवांत हिचे, तुलसीदासांच्या रामायणातील दोहे व चौपाया म्हणे आणि शेतकऱ्यांची कल्प कथा आपुलकीने ऐके. अयोध्या, फैजाबाद रथबरेली, फतापगड काँरे निश्चिंत सीता-रामाच्या फार गमतीदार गोष्टी ऐकायला मिळतात. तुलसीरामायण तर सर्वांनाच माहीत. त्यामैकी कांहीं निवडक चौपाया व दोहे रामचंद्र उदाहरण म्हणून म्हणत असे. तसा तो जास्त शिकलेला नव्हता. तो शेतकऱ्यांची सभा करी व त्यांच्यांत परस्परांत मैत्रीभाव वाढविण्याचा यत्न करी. 'सीता राम' हा त्याचा नयनीय होता. त्यानें खेडे गांवांचे संगठन केले.

शेतकरी वर्गांत त्यानें जागृति उत्पन्न केली व त्यांची संगठना केली हे खरे. परंतु विश्वासपण उई लागला. त्याला चळवळ त्यांना कांहीं कार्यक्रम हो वेळें झकळा नाही.

शेतकरी वर्गांत उत्साह व स्वेच बादल्यानंतर त्यांचे मार्गदर्शन कोणी दुसऱ्यानें केले तर बरे वा हेतूनें त्यानें जल्माबादपर्यंत तो पनास घडवून आणला. तेंभे देखील त्यानें आपल्या चळवळीचा प्रचार केला.

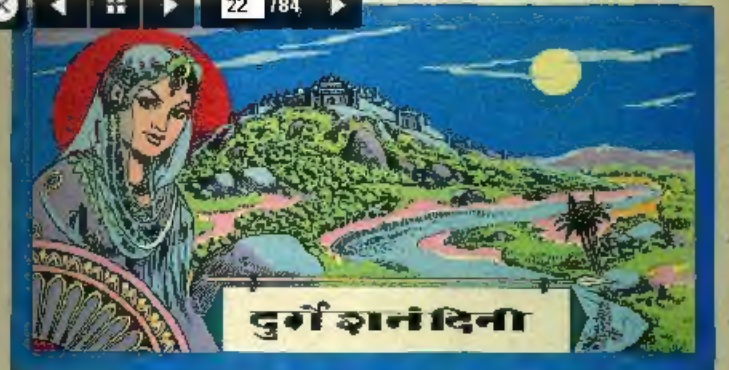
त्यानंतर आणखी एक वर्ष रामचंद्र शेतकऱ्यांच्या चळवळींत भाग घेत राहिला. दानदा तीनदां तुस्मांत गेला. परंतु त्यानंतर त्याच्या नागशुकींत बेझिरीरपणा व उर्धटपणा विसू लागला. संतर त्याच्यावरचा विश्वासपण उई लागला. त्याला चळवळ सोडून बाजूला सरावे लागले.

त्यापूर्वी त्यांना हिंदुस्तानीत बोलवादींसारखे वेत नव्हते. आता त्यांना चांगले बोलतां येऊ लागले. आतां प्रुष्टा लोकांसमोर व प्रुष्टा हजारांसमोर कसे बोलण्याचे हे ते शिकले. त्यांनी त्यांच्याने शोधलीं नाहींत, गरीब लोकांसमोर व्याख्यान शोधून उपयोग तरी काय ? त्यांना मेढायला जे लोक वेत त्यांच्याच अवळ ते बोलायला शिकले. लक्षावधि लोकांना ते संवोधन करून बोलत तेव्हां ऐकणारांना त्यांचाविषयी एक आत्मीय भाव वाटे. त्यांचा आवाज दूरवर ऐकू येत नसे. तेव्हां खेडेगांवांत लाऊड स्पीकर नव्हते. पुष्कळ शेतकऱ्यांना त्यांचा आवाज ऐकूच येत नसे आणि ज्यांना ऐकू येई त्यांना फिती कट्टे हे सांगणे फडीण आहे. परंतु जे कोणी समेल त्या वेत त्यांचे त्यांच्यावर आग्रह येत व विश्वास होता.

शेतकऱ्यांची वाढती चळवळ नेहमी स्वतः पाहिली. ते नेहमी खेडेगांवांत जात. शेतकरी आतां तेचडे सुळसुळीत राहावे नव्हते. जमीनदारांच्या नोकरांचा लुट्या कमी होऊ लागला होता. अन्याय व अत्याचारही उतरती कळा लागली होती. गांधीजींच्या सत्याग्रहाचा परिणाम खेडे पाडीं बाहेर लागला होता. काँग्रेसच्या कार्यकर्त्यांनी 'शेतकऱ्यांचे काष्ठ घूर करणे' ही मोष्ट आपल्या कार्यक्रमांत जोडली होती. म्यराब्ज या एका गांवांत त्यांच्या सर्व आक्षा व आकाक्षा मूर्तरूप झाल्या होत्या.

राष्ट्रीय चळवळ व शेतकऱ्यांची चळवळ दोन्ही मिळून चालू लागल्या. दोन्हीत अविनाभाव संबंध होता. तरी दोन्ही निरनिराळ्या चळवळी होत्या. गांधीजींच्या पमावाने शेतकऱ्यांनी अहिंसामार्ग स्वीकारला.

[१३]

कतलखानाच्या अंतःपुरांत अद्याप नृत्यगान चालूच होते, कतलखान झिंगून जाऊन मधून मधून "साकी साकी" असे बोलत होता. विमला दारूचे फेले एकामागून एक मळून त्याला पाणीत होती व नरोच्या घुब्यांत तो वरळत होता.

विमला नृत्य करू लागली. तिच्या मृत्वावर मोहित होऊन नवावाने तिला जवळ घेऊन घेतले. विमला जणुंकांही तयारच होती. त्याने तिचा हात धरून तिला जवळ ओढले मात्र विमलाने कव्थार त्याच्या छातीत शोतकली.

कतलखान "मेलो ! मेलो !" म्हणून ओरडला व सारा महाल त्याच्या आवाजाने दुमदुमला तेव्हा अंतःपुरांतल्या शिंयांना कळले तो जमिनीवर उषरा पडला होता. अशा प्रकारे विमलाने पत्नीच्या वधावा सुट घेतला.

कतलखान ओरडला म्हणून धांवपळ सुरू झाली. परंतु त्याला कोणी धावले हे कळण्यापूर्वीच विमला महालाबाहेर पडली होती. सर्व ओरडू लागल्या—“धांवा, धांवा ! नवावांचा खून झाला.” विमलापण त्यांच्या सुरांत सर मिळवून मोठ्याने ओरडत

बाहेर गेली. दारांत कांहीं पाहारेकरी उभे म्हणाली—“सर्वनाश ! मोगल शिरले जाहेत अंतःपुरांत. नवाबांचा जीव संकटांत आहे.” त्या वृत्तींना अंत पाठवून ती बाहेर किड्याच्या मुख्य फाटकाजवळ आली आणि पाहारेकऱ्यांना ओरडून सांगू लागली—“बघतां काय ? यांचा ! मोगल शिरले जाहेत अंतःपुरांत ! पळा आस ! नाही तर नवाबांचा जीव बांचणें अशक्य !”

किड्याच्या फाटकावर पाहारा देणारा पाहारेकरी तें ऐकून ब मागचा पुढचा विचार सोडून नवाबांच्या खास महाशकाडे

भांजले, विमलाचा मार्ग मोकळा झाला. ती पाहारेकऱ्यांच्या हातावर तुरी देऊन किड्या-बाहेर निघून गेली. एका शाडासाठी कोणीतरी बसलेला तिला दिसला. तिने अभिरामस्वामींना छान ओळखले.

तो म्हणाला—“मला मीति वादत होती, अंत हा मोथळ कसला ?”

“मला वैयक्त देणान्याला मी नरकांत पाठविले आहे !” विमला म्हणाली. “असां आपण क्षणभर देखील या जागी बांबलां कावा नये. चला आश्रमाकडे जाऊ या. तिलोत्तमा सुरक्षित पोचली की नाही !” विमलानें विचारलें.

“तिलोत्तमा आस्मानीबरोबर शुद्ध गेली आहे. चला, आपणदेखील जाऊ. वाटेतच गाठ पडेल.” अभिरामस्वामी म्हणाला.

दोघें थोड्याच वेळांत आश्रमांत जाऊन पोचली. एका मिनिटापूर्वीच तिलोत्तमापण आश्रमांत पोचली होती.

“ईश्वरकृपेनें तुम्ही दोघी सुखरूप येऊन पोचलांत. पण येथें फार धांवणें धोक्याचें आहे. मुसलमानांची नजर जर का तुमच्यावर पडली तर आपल्यापैकी एकाला देखील ते जिनेत सोडणार नाहीत. रात्रीच्या

रात्री आपण येथून पसार झाले पाहिजे.” अभिरामस्वामी म्हणाला.

विमलानें नवाबांच्या छातींत सुरी मोसकल्यानंतर थोड्या वेळानें नवाबांचा एक अधिकारी बाईबाईनें नुखाच्या दारांत आला. जगतसिंह तेथेंच कैदेत होता. अधिकारी त्याला म्हणाला—“नवाब जातां कांहीं क्षणांचेच पाहुणे आहेत. तुम्हांला येऊन वायला त्यांची मल्ल पाठविले आहे. लवकर चला !”

जगतसिंहानें चकित होऊन विचारलें—“होय, पण झाले तरी काय ?”

“कोणी तरी शत्रूनें अंतःपुरांत शिरून नवाब साहेबांचा फखार मोसकली आहे ! गुन्हेगार पकडून गेला आहे. नवाबसाहेब सरणाच्या बाटेवर आहेत. लवकर आलां नाहीत तर भेट होईल की नाही शकाच !” तो अधिकारी बाईबाईनें म्हणाला.

जगतसिंहानें कतलखानाला जाऊन पाहिले तेव्हां आवश्यक, दासदासी, उस्मान, नवाबाची इतर मुलें ब तलागार चारीवाजूला बोलवून कळव उभे होते. बहुतेक सर्व रडत होते. आपल्या आपल्या वडिलांचे डोकें मांडीवर घेऊन अश्रू दाळीत होती. जगतसिंह

येऊन पांचला त्याच वेळीं नवाबा ईसा गांवाचा एक मंत्री हात धरून त्याला नवाबाजवळ येऊन गेला आणि नवाबाला ऐकूं जाईल जशातऱ्हेनें जवळ तोंड नेऊन म्हणाला—“मुदराज आले आहेत !”

कतलखान खोल आवाजांत म्हणाला—“मी एका घटकेचा पाहुणा आहे, आतां बर कसलें ?”

“बैर माझ्या मनांतदेखील नाही.” जगतसिंह म्हणाला.

“माझी मुलें लहान आहेत. पुढे बंद करा. संधी....” बोलतां बोलतां अशक-

पणमुळे तो थांबला. त्याने पाणी मागितल्यावर आयशाने थोडे सखत त्याच्या तोंडात घातले. नबाब पुन्हा जगतसिंहाकडे वळून काही तरी म्हणाला. थोड्याच वेळाने त्याने विचारले—“मग कळू आहे ना ?”

“पठान बादशाहाचा अंमल कवूल करायला तयार असतील तर मी संधी करून देण्याची खटपट करून पाहीन.” जगतसिंह म्हणाला.

नबाब अस्सद आवाजात पुन्हा म्हणाला—“ओरिसा !”

“माझा यत्न यशस्वी झाला तर आपल्या मुलांना बांध्याला ओरिसा प्रांत राहील,” जगतसिंह म्हणाला.

नबाबाच्या तोंडावर वृत्तफळा स्पष्ट दिसत होती तरी ते उत्तर ऐकून मोठा वेळ का होईना त्याच्या तोंडावर हास्य झल्ले.

“ठीक ! तू स्वतंत्र आहेस ! खुदा तुझे कल्याण करो !” नबाब म्हणाला. जगतसिंह निघाला तेव्हात आयशा नबाबाच्या कानांत काही तरी पुटपुटली. नबाबाने खूण केस्यवर स्वाजा ईसा जगतसिंहाला पुन्हा नबाबा-जपळ बोलावून घेऊन आला. म्हणाला—

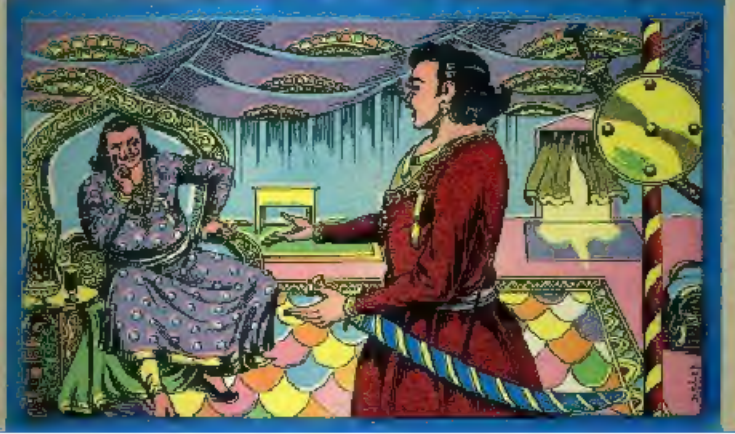
“नबाब माहेबांना आणखी काही सांगून द्यावे आहे.”

जगतसिंहाला जबल बसवयला सांगून नबाब म्हणाला—“कानांत !” जगतसिंहाने आपला कान जगतसिंहाच्या तोंडाजवळ नेला. म्हणाला—“मी तिलोत्तमेल अनाथ केले आहे. ती निष्कलंक आहे....” पुढे तो आयशाविषयी काही सांगणार तेव्हात त्याचे प्राणोकमण झाले.

जगतसिंहाला कैदेतून मुक्तता मिळाली. तो आपल्या बडिलांच्या स्वावर्णात जाऊन पोचला. त्याने मोगलांची पठानांशी संधी

करून दिली. ओरिसा प्रांतात त्यांची स्वतंत्र सत्ता मान्य करण्यांत आली. परंतु एक अट लावण्यांत आली, त्यांनी मोगलांचे मांडलिक म्हणून रहावे. संधीच्या अटीप्रमाणे दोन्ही पक्षांची परस्परांना नुकसान भरपाई दिली. परंतु हे सर्व पुरे होण्यास काही काळ लोटला.

मोगलांचे सैन्य पाटण्याकडे निघाले. एकदां जगतसिंह नबाबाच्या महालांत सकुटुंब निरोप घेण्यासाठी गेला. उस्मान व स्वाबा ईसा याचा निरोप घेऊन तो आयशाचा निरोप घेण्यासाठी तिच्या खोलीजवळ गेला.

नोकराच्या हातीं मेढायला आले आहे असा निरोप आत पाठविला.

“कुबराज! आतां मी आपणांस कशी भेटू? क्षमा करावी!” आयशानें त्याच नोकराच्या हातीं उत्तर पाठविलें. जगतसिंह हताश होऊन आपल्या छावणीकडे निघाला. किल्ल्याच्या फाटकाजवळ त्याला उस्मान उभा असलेला दिसला. तो त्याच्या बरोबर चालू लागला.

“सेनापति! आपल्याला कांहीं हवें असल्यास हुकुम करावा!” जगतसिंह त्याला म्हणाला.

“आपल्या लोकांना पुढें जायला सांगा! आपल्याशींच कांहीं काय आहे.” उस्मान म्हणाला. जगतसिंहानें आपल्या लोकांना पुढें जायला सांगितलें आणि स्वतः मार्गे चालला. उस्माननें देखील एक घोडा भागवला. दोघे घोड्यावर बसून बरोबर निघाले.

उस्माननें वाट झाडीतली वाट घेतली आणि पांढऱ्या किल्ल्याच्या दिशेनें घोडा वळवला. दोघे घोड्यावरून उतरून किल्ल्यांत गेले. त्या किल्ल्याच्या मध्यभागी एक कचर खणून ठेवलेली होती. परंतु तिच्यांत पुरण्या-साठीं कोणाचे भेट नव्हतें. कचरीच्या जवळच एक चितापण रचलेली विसली. तिच्याजवळ देखील भेट वीत कांहीं नव्हतें.

“हें सर्व काय बुवा? सर्वच विलक्षण दिसतें आहे.” जगतसिंह म्हणाला.

“ही सर्व व्यवस्था मीच करविली आहे. मी मेलों तर तूं मला या कचरीत पुकून टाक. तूं मेलाल तर मी या जितेवर तुझा सुरू देह ठेवून तुझा दाहसंस्कार करीन.” उस्मान म्हणाला.

“हेतू?”
“जापल्या दोघांपैकीं एकाला मरायें लागणार आहे. आयशान्या दोन भेमिकांना

या जगांत जगण्याचा अधिकार नाही.” उस्मान म्हणाला.

असें सांगून उस्मान आपली तलवार उपसून जगतसिंहाच्या अंगावर तडून पडला. जगतसिंहानें पण आपली तलवार उपसून उस्मानाचा वार अडवला. दोघांचे द्वंद्व युद्ध झालें. दोघे उत्तम धोडे होते. परंतु जगतसिंह जजून चांगला बरा झाला नव्हता. त्याच्या जखमा चांगल्या भरून आल्या नव्हत्या. मधून मधून त्यांतून रक्तदेखील वहात होतें. उस्मानावर मार करण्याचा विचारच त्याच्या मनांत आला नाही. सी आत्मरक्षणसाठींच द्वंद्वयुद्धास सिद्ध झाला होता. म्हणून उस्मानच्या अंगाला एक देखील जखम झाली नाही.

या स्थितीत स्वतःचे रक्षण करणें अवश्य आहे, हें समजून जगतसिंह उस्मानला म्हणाला—“पण हें द्वंद्व युद्ध कशांला? बंद कर युद्ध, मी हारलों, तूं जिंकलास.”

उस्मान जोराणें हसून म्हणाला—“सद्धा कळू नकोस. रजपूत असा भितरा बघतो. युद्ध केलेंच पाहिजे. मी तुला ठार करीनच. जर मीच मेलों तरी तुला आयशाना मात्र जिळणार नाही.”

“मला आयशाना नको आहे. तिच्यावर माझें प्रेम नाही.” जगतसिंह म्हणाला.

“तुझे नसेल तिच्यावर प्रेम. पण तिचे आहेना तुझ्यावर. तुझा कांटा बुर केल्या-शिवाय तारुचा मनाचे संभाषण होणार नाही.” असें सांगून उस्मान तलवार घेऊन पुढें आला.

जगतसिंहानें आपली तलवार बुर फेंकून दिली व म्हणाला—“मी संकटांत पडलों असतां तूं माझा जीव वांचविलास. तुझ्यावर वार करण्याची माझी इच्छा नाही.”

उस्मानला राग आला त्यानें त्याला काय मारून त्याचा अपमान केल व म्हणाला—

बांदोपा

Fullscreen

- + 127 +

30 / 84

“भीतऱ्या ? दोपूट दावून व्हडून जातोस होव ? तूं थोडा आहेस ?”

आतां थार जगतसिंहाने गय करणें व्यर्थ समजून आपली तलवार उबलेली व उस्मानवर हल्ला केला. त्यानें एका मागून एक सरानेर मार केले. उस्मानचें धैर्य लवूं लागलें. तो खार्चो पडला. जगतसिंह त्याच्या छातीवर चढून बसला. त्याची तलवार हिसकावून घेऊन दूर फेंकून दिली व दोन्ही हातांनीं त्याचा गळा दाबून विचारलें—

“युद्धाची खुसखुरी जिरली कीं नाहीं ?”

“जिवांत जीव असेंपर्यंत तुला जिवंत सोडणार नाहीं.” उस्मान म्हणाला.

तुझा जीव ध्यायला मला एक वणवेलीक लागणार नाहीं.” जगतसिंह म्हणाला.

“तर मग ठार फार मला. मला जिवंत सोडलेस तर तुझा जीव बेतस्थ-

शिवाय राहणार नाहीं.” उस्मान म्हणाला.

“ठीक ! मी आपल्या उपकारकर्त्याचा जीव ध्यायला तयार नाहीं. मला तुम्ही भीति घाटत नाहीं.” जगतसिंह म्हणाला. त्यानें उस्मानची तलवार दूर फेंकून दिलीच होती. त्यानें आपली तलवार नेतली व त्याला सोडून दिलें.

“तूं मला काय मारलीस तुला पडा मिळावा म्हणून मी हें सर्व केले.”

उस्मान घोड्यावर बसून निघून गेला. जगतसिंह बिहिरीवर जाऊन आपल्या जखमा पुवूं लागला. परत येऊन पाहतां तो घोड्याच्या गळ्यांत एक चिट्ठी बांधलेली त्याला बिसली. “दोन विनवत बाजूं नकोस ” असें चिट्ठींत लिहिलें होतें. जगतसिंहाने चिट्ठी आपल्या खाशांत ठेवली व छावणीकडे निघून गेला. [पुढील गोष्ट पुढील अंकांत]

तरकाची थोडे

विक्रमावर्तनें हट्ट सोडला नाहीं व शाळाजवळ जाऊन मैत्र काढून लांबावर टाकले जाणि मीनपर्यंत स्मरानाच्या दिशेनें निघाला. तेव्हां घेतात बसलेला वेताळ त्याला म्हणाला—“राजा, तूं इतकी मेहनत धरीत आहेस. परंतु या सर्व मेहनतीचे फळ म्हणून तुला कदाचित् नरकमातना भोगाची समोर. मर्त्यलोकांत राहणाऱ्या नाचताका नरकमातनेचे जितके मग वाटतें तितके दुसरे कसाचेहि वास्त नाहीं. तें किती खरें आहे हें तुला कळायें म्हणून मी एक गोष्ट सांगतो. ऐक.” असें सांगून वेताळ गोष्ट सांगूं लागला, फार पूर्वी सिंहल द्वीपांत सिंह विक्रम नांवाचा एक जडल खोर रडत जसे. त्यानें खोरीचा भंदा करून जायत्यांतलीं सर्व सुलें उपभोगलीं. वण उतारवण कोणाला सुटत नाहीं. त्याला एका गोष्टीची फार काळजी

वेताळाच्या गोष्टी

बाहू लागली. बेर्यावर नरकथातना भोगाची लागेल त्याचे काय ? मी एकहि पुण्य केले नाही मग कोण देव माझ्या सदतीला घांवणार व माझा उद्धार करणार ? म्हणून यमाच्या दरबारांत राप पुण्याचा दिशेच किहिणारा बगे चित्रगुप्त त्याचीच आराधना त्याने श्रद्धाभक्तीपूर्वक सुरू केली. तो ब्राह्मणांना बोलावून त्यांना दानवर्त करून लागला व चित्रगुप्ताची कृपा व्हावी असा त्यांच्याकडून आशीर्वाद घेऊं लागला.

एकदां स्वतः चित्रगुप्तच ब्राह्मण वेष करण्यासाठीं यम आला असतां संक्राला भारण करून सिंहविक्रम याच्या घरी आला राव आला व त्यानें यमाला भस्मकरून

व त्याचे आतिथ्य ग्रहण केले. चोराने पंचपक्वानांचे भोजन करविले व मोठी वक्षिणा देऊन हात जोडून विनंति केली— “चित्रगुप्त माझ्यावर प्रसन्न होईल असा आशीर्वाद द्या.”

चित्रगुप्ताने आश्चर्यचकित होऊन विचारले—“वेळ्या, हा पक्ष आशीर्वाद मागतोस ! संकर, विष्णु इत्यादिकांची कृपा व्हावी हा आशीर्वाद मागण्याऐवजी चित्रगुप्ताला प्रसन्न करण्यासाठीं आशीर्वाद मागतो आहेस हे कां ?”

“त्याचे तुम्हांला काय ? चित्रगुप्ताशिवाय इतर देवांच्या कृपेची मला अपेक्षा नाही.” चोर म्हणाला.

ते ऐकून चित्रगुप्त प्रत्यक्ष दर्शन देऊन म्हणाला—“मी तुझ्या भक्तीवर प्रसन्न झालों आहे. काय वाटेक ते मागून वे.”

सिंहविक्रमाला परमानंद झाला. म्हणाला— “प्रभो ! “मला चिरंजीव होण्याचा उपाय सांगवा.”

“ती गोड अशक्य ! तरी मी तुला एक उपाय सांगितों. एकदां श्वेतमुनींचे प्राणहरण

करण्यासाठीं यम आला असतां संक्राला

टाकले. संक्रालनें यमाला पुन्हां जिवंत केले व त्याला बवाचून सांगितले कीं श्वेतमुनी

रहात आहेत त्या जागीं एकाहि प्राण्याच्या अंगाला तूं स्पर्श करतां कामा नये. महासागरापलीकडे तरंगिणी नांवाची एक नदी आहे. तिच्यापलीकडच्या तीरावर श्वेतमुनींचा आश्रम आहे. त्या आश्रमांत यम किंवा वसदत्त कोणालाहि जाऊल टाकण्याची मनाई आहे. मी तुला तेथें नेऊन सोडतो. तूं लुटून सुटां इकडच्या तीरावर येतां कामा नये.” असें सांगून चित्रगुप्ताने सिंहविक्रमाला तरंगिणी नदीच्या पैलू तीराचरीक

श्वेतमुनींच्या आश्रमांत पोचें केले व अदृश्य झाला.

पुढें कांहीं दिवसांनीं यम सिंहविक्रमाने प्राणहरण करण्यासाठीं तरंगिणी नदीच्या काठीं आला. नदीच्या पैलूतीरावर त्याला जाणें शक्य नव्हतें. म्हणून यमाने आपली माथा रचली व एका सुंदर स्त्रीची सृष्टि करून सिंह श्वेतमुनींच्या आश्रमांत पाठविले.

सिंहविक्रम त्या स्त्रीच्या सौंदर्यावर भाळून गेला व तिच्या संगतींत कांहीं काळ सुखाने राहिला. नंतर ती स्त्री त्याला म्हणाली—“मी आपल्या माहेरी जाऊन येते.

नदीपलीकडे आहे माझे माहेर." असे सांगून ती निघाली. सिंहविक्रम तिला पहात काठावर उभा राहाला.

नदीच्या मध्यभागी पोचल्यावर ती पाण्याच्या ओसाकरीवर वाहू लागली व मोठ्याने ओरडली—“अहो! बुडले, गेले, पांचवा! पाहतां काय? भावा!”

तिचे ओरडणे ऐकून सिंहविक्रम पाण्यांत शिरला व ती वहात जात होती त्या वाऱूला जोराने पोहोत निघाला. तो जवळ पोचेल्यावर ती पलीकडच्या तीरावर पोचलीच होती. सिंहविक्रमाने काठावर पाऊल ठेवताच

यमाने जापला पाश त्याच्या गळ्यात टाकला व त्याला यमलोकीं घेऊन गेला.

अशा तऱ्हेने सिंहविक्रम यमनालापासून स्वतःचे रक्षण करू शकला नाही. तरी चित्रगुप्ताने गुप्तपणे त्याला एक युक्ति सांगितली. म्हणाला—“यम तुला पहिला प्रश्न विचारील कीं प्रथम तूं स्वर्गसुख उपभोगणार कीं नरकव्यातना? मला प्रथम स्वर्गसुखाचा उपभोग करण्याची इच्छा आहे असे सांग. तुला स्वर्गात पाठवितील. तूं तेथे सुतोपभोग घेण्याऐवजीं तुंसं सर्व पाप नष्ट होईपर्यंत तपश्चर्या करीत रहा.”

मी अगदीं तसेंच करीन असे सिंहविक्रम म्हणाला.

नंतर यमाने चित्रगुप्ताला बोलावून विचारले—“या नोराने कांहीं पुण्यसंपादन केले आहे का?”

“केले आहे, महाराज! त्यानें ब्रह्मभोज देऊन, देवादिकांना प्रसन्न करून कांहीं कांठ स्वर्गसुख उपभोगण्यासाठीं पुण्य संपादिले आहे.” चित्रगुप्त म्हणाला.

तें ऐकून यमाने चोराला विचारले—“काय रे! तुला प्रथम स्वर्गसुख उपभोगायचे आहे कीं नरकव्यातना भोगायच्या आहेत?”

“प्रभो! मला प्रथम स्वर्गातच वाटवाचें.” चोर म्हणाला.

त्याप्रमाणे सिंहविक्रमाला स्वर्गलोकीं पाठविण्यांत आले. तेथे तो सुतोपभोगांत न मुरफटतां तपश्चर्या करू लागला व त्याचीं सर्व पापें नष्ट झालीं. त्याचे पुण्यफल संपल्यावर त्याला नरकांत घेऊन जाण्यासाठीं यमदूत आले. परंतु त्याचीं सर्व पापें नष्ट होऊन गेलीं असल्यामुळे त्यांना आल्या वाटेनें परत फिरावे लागले.

वेताळ येथवर गोष्ट सांगून म्हणाला—“राजा! चित्रगुप्ताने सांगितल्याप्रमाणे सिंहविक्रम त्या लोकांच्या फंदांत न पडतां श्वेत मुनींच्या आज्ञांनुसार राहिला अतः तो त्याला मरण जाले नसतें आणि स्वर्गांत प्रवेश मिळाल्यानंतर स्वर्गसुख उपभोगायचे सोडून त्याला यम तपश्चर्या करावी लागली नसती.

अधिक सुखासाठीं तो स्वर्गसुख उपभोगू शकला नाही. त्यानें असा खुळेपणा कां करावा?” या प्रश्नाचे उत्तर माहीत असून तूं दिलें नाहीस तर त्याचा परिणाम तुला माहीतच आहे, तुझ्या दोषाचीं शंभर छकले होऊन तुझ्याच पायांवर कोकू लागतील.

“सुखाचा मोह सुटत नाही. त्यामुळेच नरकव्यातनेचे भय उत्पन्न होतें. सिंहविक्रम लीसुखाच्या मोहाला बली पडून नरकाच्या दारापर्यंत जाऊन पोचला होता. स्वर्गसुख उपभोगण्याचा मोह त्याला तसाच साक्ष असता तर त्याला नक्कीच नरकव्यातना भोगाव्या लागल्या असल्या. परंतु सुखाचा मोह सुटताच त्याला नरकव्यातनेपासून छुटका मिळाली.”

अशा तऱ्हेने विक्रमाकडिं मौन भंग होताच वेताळ भेतासह अदृश्य झाला व पुन्हां शाडाला जाऊन लोकांकडू लागला.

देवस्मिंतेचें चरित्र

ताम्रलिङ्ग द्वीपांत धनदत्त नांवाचा एक श्रीमंत व्यापारी रहात असे. त्याला गुहसेन नांवाचा एक मुलगा होता. विवाहवास संपवून मुलगा मोठा झाल्यावर आईबापांना त्याच्या लग्नाची फिकीर वाढू लागली. तेव्हा त्याने मुलालाबरोबर घेऊन व्यापाराच्या निमित्ताने मुलीच्या शोषार्थ द्वीपांतर प्रवास करण्याचे ठरविले.

द्वीपांगमूल द्विचिं पहात पितापुत्र एका द्वीपांत आले. तेथे त्यांना एक मुलगी पसंत पडली. त्या मुलीचे नांव देवस्मिता असे होते. तिच्या बापाचे नांव धर्मगुप्त होते. धनदत्त धर्मगुप्ताला घेऊन व आपला मुलगा गुहसेन बापाच्या आपल्या मुलीचे लग्न करून घावे अशी त्याने विनंति केली.

धर्मगुप्ताला मुलगा पसंत पडला. परंतु त्याला मुलगी प्राणापेक्षा जास्त वाटे म्हणून त्याने जांवयाला बरी ठेवून प्यायचे ठरविले होते. गुहसेन घरजावई झाल्या तयार नव्हता. धर्मगुप्ताने नकार दिला.

परंतु देवस्मितेने गुहसेनाला पाहिले त्या क्षणापासून तिने त्याला मनांतल्या मनांत करले होते. त्यासाठी आईबापिकांना सोडून परदेशी पास करावा लागला तरी ती त्याला तयार होती.

धनदत्त गुहसेनाला बरोबर घेऊन स्वदेशी जाण्यासाठी जहाजांत बसला. तेव्हा देवस्मिता आपल्या काही मैत्रिणींसह आपल्या आईबापांच्याची नजर चुकवून आली व जहाजांत जाऊन बसली. ताम्रलिङ्ग पोचल्यावर धनदत्ताने मोठ्या वाटा-

मार्गाने गुहसेन व देवस्मिता दोघांचे लग्न करून दिले.

काही काळ कोटल्यानर धनदत्त मरण पावला. व्यापाराची सर्व जबाबदारी गुहसेनाच्या शिरावर येऊन पडली. स्वकी व्यापारी स्नेही मंडळी व्यापारासाठी द्वीपांतरास निघाडी व त्यांनी गुहसेनालाबरोबर येण्यास आग्रह केला, परंतु देवस्मितेला गुहसेनाचे धर्मगुप्तांत व्यापारासाठी जाणे पसंत नव्हते. तेथे एकाद्या परकीच्या फतरेत पवेश या कोळजीने तिने त्याला साफ नकार दिला. गुहसेनाला काय करावे हे घुचेना. बापकोच्या सौमण्याप्रमाणे परदेशी न जावे तर वैधुमित्र हंत्तणार. न जावे तर देवस्मितेचे मन कोळ्यासारखे होणार. दोघांनी त्याने सर्व देवाच्या भोवत्यावर स्नेहण्याचा निश्चय केला. शंकराच्या पिंडीबबळ करून त्याने उपवास व्रत सुरू केले. देवस्मितेने सुद्धा नवव्याषरोवर उपवास व्रत सुरू केले. दोन दिवसांनी रात्री दोघे झोपली असता स्वप्नांत त्यांना साक्षात्कार झाला. शंकराने दोघांच्या हातांत एकेक कमळ दिले व म्हणाला "दुघी हे जवळ ठेवून घ्या. दोघांपैकी एकाचे काही नीतिविरुद्ध काय मित्राची मैत्री असली, गुहसेनाकडे एक

कमळ तर दुसऱ्याच्या हातांतले कमळ कोमेजून जाईल."

त्यांनी झोप मोडली. बाह्यतः तर खरोखरच त्यांच्या हातांत एकेक कमळ होते आता नवव्याळा प्रकास करू देण्यास देवस्मिता तयार झाली.

गुहसेन आपल्या मित्रमंडळींबरोबर कटाह नांवाच्या द्वीपावर हिंयामाणकांचा व्यापार करण्यासाठी निघून गेला. हातांतल्या कमळावर देवस्मितेची दृष्टि खिळून होती.

कटाह द्वीपावर गुहसेनाची नार तस्य दोघांपैकी एकाचे काही नीतिविरुद्ध काय मित्राची मैत्री असली, गुहसेनाकडे एक

लाळ कमळ पाहून त्याच्याविषयी माहिती त्यांनी निरमिराच्या मकाने बिचारून पाहिली. पण त्यांना कांही कळले नाही. तेव्हा त्यांनी गृहसेनाला जेलायला बोलावून त्याला थोडक्याच रस घातून सरबत प्यायला दिले. त्यामुळे गृहसेनेवर बरकत लागली. कमळ कोनेजु लागल्यास त्याच्या बायकोचे पाऊल बांधले पडले आहे, जसा त्याचा अर्थ होतो.

गृहसेनाला इतकी पतिव्रता श्री मिळालेली पाहून त्यांना हेवा वाटू लागली व तिचे पतिव्रत थोडे करण्याचे मनानी उठवून ते चौथे ताम्रलिप्तीला आले. तेथे एका बौद्ध

मिथुणीला नेहून त्यांनी तिला येथ्याचा हेतू सांगितला. बौद्ध भिक्षुणीने मदत देण्याचे वचन दिले.

त्या बुद्ध भिक्षुणीने देवस्मितेला नेहून एकडच्या तिकडच्या गप्पा सांगून नंतर खरे काम करायला आले ते सांगितले. म्हणाली “पति परदेची गेली असेल, वेडा झाला असेल किंवा रोगी असेल तर खील परंपर्या संग शास्त्रामुगणे गम्य आहे. तू तसे केले नाहीस तर घोर पातक लागेल.”

देवस्मितेला त्या मिथुणीचा व त्या तत्त्वाचा फार रस आला. त्या सर्वांची खोड मोडण्याचा मनमोही निश्चय करून एकेकाळ एकेक दिवस वाढवीत जावला तिने त्या मिथुणीला सांगितले.

मिथुणी निघून गेल्यावर तिने कुम्याच्या पात्रासारखा एक लोखंडी ठसा घळवून घेतला. नंतर आपल्या दासीपैकी एका सुंदर दासीला उत्तम वस्त्रालंकार घालून मटवून आपल्या सारखेच नटण्यास शिकवून ठेवले व इतर दासींनी काम करायलाच हे देसील त्यांना सांगून देवले.

त्या दिवशी रात्री त्या चौघापैकी एक जण आला. देवस्मितेच्या त्या दासीने

त्याचा खूप स्वागतस्कार केला आणि त्याला मादक पेये प्यायला दिली. ती विऊन तो झिगून पडल्यावर त्याच्या कपाळावर सापवून ठेवलेल्या लोखंडी ठसाने डाग दिला. बेशुद्धावस्थेत त्या भुर्खास कांहीच कळले नाही. सर्व दासींनी मिळून त्याला उचलून कचऱ्याच्या ढिगावर नेऊन टाकले.

दुसऱ्या दिवशी शुद्ध आल्यावर त्याला आपल्या दुर्गंतीची कल्पना आली. डोक्याला पट्टी बांधून तो पडून गेला. त्याने आपल्या स्नेही तत्त्व मंडळींस झालेल्या अपमानाची गोष्ट सांगितली नाही. त्या सर्वांची दुर्गत पाहून पाळीने तशीच झाली. सर्व कपाळांना पट्टी बांधून कोणाला कांही सांगितल्या विषय कदाह द्वीपांस परत निघून गेले. बौद्ध भिक्षुणी आपल्याला कांही बक्षिस मिळेल या आशेने देवस्मितेकडे गेली. तिची बुद्धा तीन गत झाली.

देवस्मितेने घडलेले सर्व कृत आपल्या सावुस सांगितले. सावुने तिची पाठ पोपटकी पण म्हणाली “त्या चौघां उत्तुंगानी मिळून बुद्धपणाने अपमानाचा सूड उगवला तर काय फायद्याचे ?”

देवस्मिता आपल्या सासूला म्हणाली “सासूबाई! तुम्ही कांही एक काळजी करू नका. मी स्वतः कदाह द्वीपावर जाऊन आपल्या पतीचे रक्षण करीन.”

मावुने तिला परवानगी दिली. देवस्मिता व तिच्या दासी व्यापाऱ्यांचा बेष घातून कदाह द्वीपी येऊन पोचल्या. देवस्मिता त्या देशाच्या राजाकडे जाऊन म्हणाली “महाराज! माझे चार मुलाम पळवून आपल्या देशात आले आहेत. तुम्ही आपल्या मनेला एकत्र वेस्त्रास मी आपल्या मुलामांना ओळखू शकैन.”

राजानें व्यापमार्गे आपल्या प्रजेला राव बाळ्यासमोरच्या पटंगामांत एकत्र जरा केलें ते चौथे तरंगपण डोक्याला पट्टी बांधून हजर होतेंच. देवस्मिता त्या चौथाना ओळखून म्हणाली—“हेच ते चौथे !” तें ऐकून काही प्रसन्न व्यापमार्गांना राग आला. ते म्हणाले— “उचकळांस जन्माला आलेले श्रीमंत व्यापारी आहेत. हे गुलाम कसे काय झाले बुवा !”

“हे माझे गुलाम नसल्यास यांच्या कपाळावर मी डागलेला ठसा फसा काय येईल ! तुम्हांला माझे म्हणणें खरें वाटत नसेल तर यांच्या कपाळावरच्या पट्ट्या सोडून पहा.” देवस्मिता म्हणाली.

व्यापमार्गे चौथांच्या पट्ट्या सुटल्याबरोबर देवस्मितेनें सांगितल्याप्रमाणें कुण्याच्या पाचकाचा ठसा सर्वांना दिसला. वैश्य व्यापमार्गांच्या गाना स्त्रालीं झाल्या.

या सर्वांच्या मुळाशीं काहीतरी गुप्त रहस्य आहे हें ओळखून राजानें देवस्मितेलाच त्याचा ठरनाडा करायला सांगितलें. तिनें घडलेलें सर्व वृत्त जसच्या तसें सांगितलें. सर्वलोक थोड थरथरून हांसले व देवस्मितेच्या चातुर्वाची मनासा केली.

“हे सरोवरचें तुझे दास व गुलाम झाले.” राजा तिला म्हणाला.

राजानें ते चौथे देवस्मितेचे गुलाम असल्याचा निवाडा दिल्यावर त्या चौथांच्या आईवांपांनी मोठमोठ्या रकमा देवस्मितेला देऊन त्या चौथांना दास्यपुत्रि देण्यासाठीं परोपरिनें विनंति केली.

देवस्मिता तें सर्व धन घेऊन सर्वांकडून मान मिळवून आपल्या पतीबरोबर स्वदेशीं परत आली. साम्रज्यीच्या राजानें तिचा सत्कार केला.

चार मित्र

कुठंब देशाच्या राजाला गुणचंद्र नांवाचा एक मुलगा होता. त्याला तीन बालमित्र होते. तिघां मित्रपैकीं एकाचें नांव भीमत्र असें होतें ते मंत्र्याचा मुलगा होता. दुसऱ्याचें नांव मणिगुप्त. तो एका श्रीमंत व्यापमार्गाचा मुलगा होता. तिसऱ्याचें नांव जम्भर तो सेनापतीचा मुलगा होता. जे बरोबरच चौथाचा मित्राभ्यास झाला. विवाहवास संपल्यावर गुणचंद्र एक वर्षभर देशभर हिंडून जगाचा प्रत्यक्ष अनुभव मिळाना म्हणून तिघांला तेव्हां त्याचे तिचे बालमित्र त्याच्या बरोबर निघाले

चौथे मित्र प्रवास करीत मालव देशांत येऊन पोचले. गुणचंद्रानें मालव देशाची राजकन्या शशिरेखा हिला माहितें व तिच्याशींच लग्न करण्याचा मनाशीं विचार

करून तिला तशीं मागणीपण घातली. शशिरेखेनें पण त्याला पाहिल्यापासून मनांतल्या मनांत त्याला वरलें. परंतु तिनें एक मतिज्ञा केली होती. गुणचंद्राच्या बालमित्राप्रमाणेंच शशिरेखेला पण तिची बालमैत्रिणी होत्या. त्यापैकीं एक मंत्र्याची मुलगी होती. दुसरी जव्हेच्याची व तिसरी सेनापतीची मुलगी होती. चौथांनीं एकाच वेळीं लग्न करण्याची व एकाच गांभीं सर्वांस सासरं राहिले असें लग्न करण्याची मतिज्ञा केली होती

वैभवगानें गुणचंद्राचा तिचे मित्र होते. ते त्याच्याबरोबर मालवदेशांत आले पण होते. म्हणून सर्व मैत्रिणींचीं लग्न एकाच वेळीं होऊन चौथांना सासरपण एकाच जागीं मिळण्याचा योग सहजां घडून आला. चौथांचीं लग्न आठमाटानें झालीं. चौथे मित्र

जापापल्या बायकांबरोबर कर्तव्य देशांत आले पुढे गुप्तचंद्र देशाच्या राजा झाला त्याने आपल्या तिघा मित्रांना अनुक्रमे मंत्री, कोशाध्यक्ष व सेनापति म्हणून नेमले.

एकाच वेळी चौघांच्या बायका गरोदर झाल्या सर्वांना आनंद झाला.

एक दिवशी संध्याकाळी चौघे मित्र व मैत्रिणी राजवाड्याच्या मधीवर गण्यागोष्टी करीत बसले असता एक पक्षी आला व मनुष्यांच्या भाषेत बोळू लागला—

"राजा! या चौघी मैत्रिणी लवकरच मुलांच्या माता होणार आहेत पण चौघांना

पक्ष्यांनी एक श्राप दिला होता ही गोष्ट तुमच्या सर्वांच्या कानांत वसू दे. चौघांनी एकदा वननिहाराक गेल्या असता पक्ष्यांना वगद मार मारून जखमी केले. त्यांचा तो निर्दयपणा पाहून पक्षी आपला राजा गरुड याच्याकडे आपले गान्धार्य घेऊन गेले. तेव्हा गरुडाने या चौघांना एक श्राप दिला की त्यांना मुले होतील, परंतु त्यांचीं मुले आईबापांना पुत्रमासीचा अणिक आनंद देऊन तत्काळ मरण पावतील. बारा वर्षे सर्वाना हा मानसिक कष्ट सहन करावा लागेल."

ते ऐकून सर्वांच्या हृदयाला भक्ताच बसला. त्यांनी परस्परगोष्टी या मंत्रावर पुष्कळ उद्यापेह केला व एक मताने असे ठरले की चौघांचा प्रभवकाळ जवळ आल्यावर दाईना प्रथम पासून सर्व गोष्टी समजावून सांगून मुलांचीं तोडे त्यांच्या त्यांच्या आईने पाहण्यापूर्वीच मुलांना दूर एका जागी राज्याच्या बाहेर दोघांत कनावे व तेथे त्यांचे नीट पालन पोषण होईल अशी व्यवस्था करावी. त्या लहान मुलांना संमालण्याची जबाबदारी राज्याच्या सरहद्दीबाहेर विमांडक नांवाच्या एका ब्राम्हणावर टाकली. बारा वर्षांनंतर सज्जत पाहून मुलांना घरी आणवे.

चौघांच्या बाळंतपणासाठी निरनिराळ्या जास खोल्या तयार करून ठेवण्यांत आल्या होत्या चौघांना एकाच दिवशी व एकाच वेळी पुत्ररत्न झाले. दाईनी चौघां मुलांना त्यांच्या त्यांच्या आईची दृष्टि वट्ट न देता राजाच्या अधिकाऱ्यांकसी विमांडक याच्या कडे पाठवून दिले. मुले लहानांनी मोठी झाली, विमांडकाच्या गुरुकुलांतच त्यांचा विद्याभ्यास होऊ लागला.

बारा वर्षे लोटली. शशिरेखा व तिच्या लिपी मैत्रिणींना बारा वर्षे मुलांचीं तोडे पहावयास मिळालीं नाहीत. पुत्रविरह बारा वर्षे सहन केला. आता मुलांना परत घेऊन नाथला हरकत नाही असे त्यांचा वाटले

परंतु एक प्रभ समोर उभा राहाला. आपापल्या मुलांना ओळखायचे कामे खुणेसाठी मुलांच्या गळ्यांत किंवा अंगावर काहीच वातले नव्हते विमांडकाकडेही ही गोष्ट सुचली नव्हती कोणालाच कोणते मूल कोणाचे हे सांगता आले नाही आता राजा कोण होणार, मंत्री कोण होणार आणि कोषाध्यक्ष व सेनापति कोण होणार ?

बुद्ध मंत्राने हा प्रभ सोडविण्याचा एक उपाय सोजला. त्याने चौघां म्हातांच्यांना

बोलावून त्यांना जे सांगावयाचे ते सांगून विमांडकाकडे पाठविले. चौघांनी एकेकाला एकामागून एक घेऊन जाण्याचे कनूलकल्ल विमांडकाचा निरोप घेतला विमांडकाने त्या चौघांचे नामकरण देखील केले नव्हते. तो त्यांना फक्त एकदल, द्विदल, त्रिदल व चतुर्वदल या नावाने बोळवी. त्याने चौघांना निरनिराळे बोलावून समजावून सांगितले की तुमचे आजोबा बुम्हाला घेऊन नाथला आले आहेत. त्यांच्याबरोबर तुम्ही जापापल्या घरी जा. सतत बारा वर्षे राहल्यानंतर तादातूड होणार म्हणून मुलांना फार बाईट वाटले

सर्वे एकाच जागी जाणार हे खांबा माहीत नव्हते. परस्परांचा निरोप घेऊन ते निर-
निराख्या मार्गाने निघाले.

एकदल ज्या वाटेने जात होता त्या
वाटेवर काही अंतर जाऊन गेल्यानंतर
त्यांना एका चोराने अडविले व दरडावून
म्हणाला—“तुमच्याजवळ असलेल नसेल ते
ठेवा काढून! नाहीतर तुम्हांला ठार
करून!”

एकदलाने त्या चोराच्या हातातलं
दांडकं हिंसाकावून दूर फेंकून दिले व त्यालाच
खूप बोभ दिला. चोर खाली पडला.

एकदलाने हाक मारून दूर उभ्या असलेल्या
लोकांना बोलाविले व म्हणाला “वा
चोराळा बळून बांधून ठेवा. मी राजाला
सांगून तुम्हांला चांगले बक्षिस मिळवून
देतां.” त्यांनी त्याप्रमाणे चोराळा बळून ठेवले.

त्रिवळ जात होता त्यावाटेवर देखील
चोरांनी त्याला व त्याच्याबरोबर जाणाऱ्या
म्हाताऱ्याला अडविले व जवळ आसेल ते
मुकाट्याने समोर काढून ठेवायला सांगितले.
तेव्हा त्रिवळ म्हणाला “नाना रे! आमच्या-
जवळ काय आहे तुला द्यायला? अंगावरचे
कपडे आहेत. पाहिजे तर ते घेऊन जा.
आमची ना नाही.” म्हाताऱ्याने दूर उभ्या
असलेल्या लोकांना हाक मारून जवळ
बोलाविले व म्हणाला—“चोर चोर!
पकडा थाला!”

चोराने त्याचे पाप धरले व म्हणाला—
“नालक धा खेपेस सोडा! पुन्हां चोरी
केली तर घरा पाहिजे तर!”

“ठीक! जा, पण वजावून ठेवतो,
पुन्हां अमली कामे केलीस तर मात्र सोडणार
नाहीं.” द्विदलाने त्याला सोडून दिले.

लोक जवळ आले व चोर कोठे आहे
म्हणून विचारले लागले. “चोर धीर नाही

हो आमचे आजोबा पावरून ‘चोर चोर’
म्हणून ओरडले.” द्विदल म्हणाला. लोक
निघून गेले.

त्रिदल व त्याच्याबरोबर जाणाऱ्या
म्हाताऱ्याला पण वाटेत एका चोराने अड-
विले, दुरूनच त्रिदल ओरडला “आजोबा!
पांचा! पळा!” असे सांगून तो स्वतः दूर
पळून गेला व म्हातारापण त्याच्याबरोबर
पळू लागला. चोर दोघांना पळत असलेले
पाहून बदखदां हंमू लागला.

चतुर्दलाला देखील चोराने अडविले.
चतुर्दलाने त्याला खूप चाप देऊन त्याचे
हात पाय बांधले व त्याची तलवार
हिंसाकावून घेऊन चोराचा गळा कापण्याच्या
विचारात होता. तितक्यात दोघे तिघे
वाटसल कोठून तरी नेमके त्याच जागी
आले आणि म्हणाले—“बाबा! चोराचा
खून केल्या तरी ना दशाचा राजा
मृत्युमंड देतो. म्हणून तू त्याला ठार
फार मजोस.”

“राजाने मला सुळानर नव्हिले तरी
चालेल. परंतु असल्या नराधर्माचा निवृत्त
साडणे एक महापातक आहे!” चतुर्दल
म्हणाला.

म्हाताऱ्याने व इतर लोकांनी मिळून
चतुर्दलाच्या हातातून तलवार हिंसाकावून
घेतली व चोराला बांधविले.

ते चार चोर खरे चोर नव्हतेच मंत्र्याने
त्यांना, म्हाताऱ्यांना व लोकांना त्या कामावर
मुलांची परीक्षा घेण्यासाठी नेमले होते.

चौथे म्हातारे राजधानी जवळ पांचवर्षीत
अंधकार पडू लागला होता. अत्येक म्हातारा
त्याच्या नरोवर आलेल्या मुलाला घेऊन एका
निर्जन घाट घेऊन उतरला.

एकदलाला बरोबर घेऊन येणारा म्हातारा
त्याला एका खोलीजवळ घेऊन आऊन

म्हणाला—“बाळ! एहा तर आत जाऊन खोली कशी काय आहे ती!”

खूप काळोस आहे असेत। दिव्यशिवाय आत काय आहे हे काय करणार?” एकदल म्हणाला. त्या प्रश्नाचे उत्तर द्विदलाने दुसऱ्याच शब्दांत दिले. म्हणाला—“आत भीति आहे.”

काळोसाच्या खोलीत जाऊन काय आहे हे पाहून ये म्हणून सांगणाऱ्या म्हातान्याला त्रिदल म्हणाला “यात काही तरी गुप्त वन आहे शक्य.”

चतुर्दल खोलीत जाऊन सर्व खोली चाचपून पाहून बाहेर आला व म्हणाला—“काही नाही!”

दुसऱ्या दिवशी चौथे म्हातारे चौथा मुलांना राजाच्या दरबारात घेऊन गेले. चौथांनी परस्परांना पाहून ओळखले व

आपण एकाच जागी येऊन भेटले तर! असे आश्चर्य चकित होऊन आनंदाने परस्परांना खुणेने सूचविले

हृद मंत्री गुणचंद्राका म्हणाला—“महा-राज! चौथांची ओळख पटली. बापैकी एकदल आपले युवराज आहेत. त्यांच्यात क्षत्रिबोचित सर्व गुण आहेत. रावपुरुषांत असणारी सर्व लक्षणे यांच्यात आहेत. द्विदल तुझ्या मंत्र्याचा मुलगा व माझा नातू आहे. त्याच्या अंगात प्रत्यक्षबोचित क्षमा, भावना व शक्ति निःसी गुण आहेत. त्रिदल नेहमी पेशाची फिकीर करणारा वैश्यपुत्र आहे. चतुर्दल सेनापतीचा मुलगा आहे. त्याच्या अंगात साहस, त्याग इत्यादि गुण आहेत.”

हृद मंत्र्याने घेतलेली परीक्षा व प्रत्येकाची वर्णन केलेली ओळख मुलांच्या आई वडिलांना पटली. सर्वांना परमानंद झाला.

स्वमांचा व्यापार

एका गावी एका गरीब बाईला तीन मुले होती. दोन वेळेचे जेवण मिळते देखील अशक्य झाले तेव्हा पैसा मिळविण्याचे करण सांगून नवरा घर गांव सोडून निघून गेला तो परत आला नाही. अर्थातच कुटुंबाची सर्व जबाबदारी मुलांच्या आईवर येऊन पडली. काही काळ लोटण्यावर बडोळ दोन मुले कामधंदा करू लागली. मोठा मुलगा कावडीने एहा बरी पाणी भरून वहाचील रुपये मिळवू लागला. दुसरा मेढरे नरायला येऊन जाई. तिसरा शस्त्राचा भाव एकदेखील काम करीत नसे. तीन वेळ खाणे व झोपा काढणे एवढेच काम त्याला येत असे. एक दिवशी त्याची आई त्याला रागावली. म्हणाली—“असा झोपून राहालास तर पुढे पोट कसे

भरावयाचे? जाऊन काही तरी कामधंदा कर. फुकटाचे लायला पाळावला नाही तयारी नाही.”

“आई! झोपल्यावर की नाही, किती छान छान स्वप्ने पडतात.” असे सांगून ब्रह्मजाने त्याला काही गमतीदार स्वप्ने पडतात त्याचे खूप वर्णन केले. ते ऐकून त्याची आई जास्तच रागावली. म्हणाली—“स्वप्ने पाहून का तुम्हे पोट भरणार? पोट भरायला पैसा मिळवावा लागतो.”

दुसऱ्या दिवशी सकाळी झोपून उठल्या-बरोबर शस्त्राचा म्हणाला—“आई, ही पैसे मिळवून आणायला जातो.”

आईला आनंद झाला. तिने विचारले—“कोठे जाणार आहेस बाबा? आणि काम तरी काय करणार आहेस?”

“रात्री मला एक छान स्वप्न पडलं आहे! माझ्या अजूनच एक जमीनदार स्वप्न विकत व्यायला तयार झाला आहे. मी त्याला आपली स्वप्ने विकून पैसे मिळवून येऊन येणार आहे.” ब्रह्मज्ञा म्हणाला.

“पुरे कर कोणी ऐकलं तर वेळाने काढतील तुला!” आहे म्हणाली.

परंतु त्याने आईने ऐकलं नाही. तो स्वप्नात त्याला विसरला होता त्या जमीनदाराच्या सोपा निघाला.

वाटेत त्याला एक गाव लागलं. त्या गावाी एक जमीनदार रहात असे.

त्या जमीनदाराच्या घरी आजून ब्रह्मज्ञा जोर जोरात हाक मारू लागला “जमीनदार साहेब! अहो जमीनदार साहेब!”

जमीनदार घराबाहेर येऊन राधागणाने विचारले कागला-“कोणरे तू? काशाका ओरवतो आहेस?”

“माझे बाँव ब्रह्मज्ञा! मला एक स्वप्न आज पहाटेच पडलं की तुम्ही माझ्याकडून स्वप्ने विकत घेत आहात. म्हणून मी आपली स्वप्ने विकायला येऊन आला आहे” जमना म्हणाला.

जमीनदाराने निरनिराळ्या प्रकारचे वेडे पोर पाहिले होते. पण स्वप्ने विकपारा वेडा प्रथम ब्रह्मज्ञान त्याला नेटका नसा दिसायला ब्रह्मज्ञा बरा होता. त्याच्या बोलण्यावरून जमीनदाराच्या मनात कुतूहल उत्पन्न झालं की ऐकूना तरी कशा तऱ्हेची स्वप्ने पडतात ही म्हणून तो ब्रह्मज्ञाका म्हणाला-“वरें तर सांग कथं कसे भ्रम पडलं तुला.”

“सांगेन” झोपण्याशिवाय स्वप्न पडणार नाही व जेवल्याशिवाय झोप येणार नाही मला जे स्वप्न पडेल तें माझ्याकडून तुम्ही विकत घ्या. प्रत्येक स्वप्नावरून तुम्ही

मला काय देणार बोल!” ब्रह्मज्ञाने विचारलं

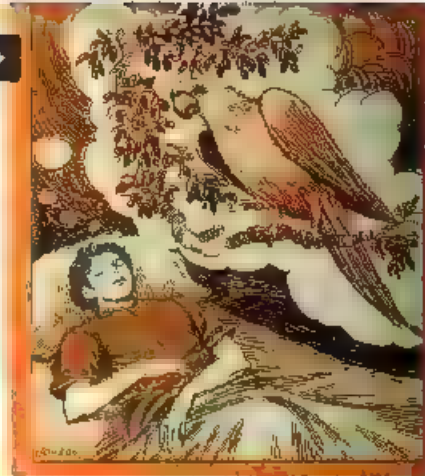
“दोन आणे!” जमीनदार म्हणाला.

“कमीत कमी एक रुपया मी कमवून दिला नाही तर आई मला जेवू घालणार नाही.” ब्रह्मज्ञा म्हणाला.

“ते तर प्रत्येक स्वप्न मी चार माण्याला विकून घेईन चार स्वप्ने तू मला सांग तुला एक रुपया मिळेल.” जमीनदार म्हणाला. ब्रह्मज्ञाने तें कळू केले.

जमीनदाराकडे एक मुलगा होता व नोकरी करून रूपा हातून ब्रह्मज्ञा पोटावर नेवून त्याला कोपऱ्यात पडून राहाला. सगळीं उतल्याबरोबर जमीनदाराकडे गेली व म्हणाला “सालक, मला एक स्वप्न पडलं, आपल्या मागेतल्या पेरूच्या झाडावर एक पचरांगी पोपट बसला आहे व त्याला तुम्ही पकडून एका पिजऱ्यात ठेवून दिलं आहे.”

स्वप्ने लवें आहे की खोटे हें पाहण्यासाठी जमीनदार आपल्या मागेत गेला. तेथे त्याला पेरूच्या झाडावर खरोखरच एक पचरांगी पोपट बसलेला दिसला जमीनदाराने नोकरीकरवी त्याला पकडून एका पिजऱ्यात ठेवून दिलं. कोणी काही बोलें त्याची नकळत म्हणाला.

तो बर्जात बसले. परच्ये स्वप्ने कोणांना तो पोपट फार आवडला. जमीनदार ब्रह्मज्ञाका म्हणाला-“ब्रह्मज्ञा! तू आमच्या घरीच कामाला रहा. तू काम करशील त्यावरून तुला दोन्ही वेळचे जेवण देईन व तुम्हा प्रत्येक स्वप्नाची किंमत त्याशिवाय देईन.”

“हो पण मला काम कोणतेंच येत नाही. सात्व्याशिवाय झोप येत नाही व झोपल्याशिवाय स्वप्ने पडत नाहीत. म्हणून स्वप्ने विकत व्यायची असतील तर मला पोटावर जेवायला मिलात पाहिजे” ब्रह्मज्ञा म्हणाला.

“अरे तर, हरकत नाही. बोटवर सा आणि झोपून स्वप्ने पहात रहा” जमीनदार म्हणाला.

दुसऱ्या दिवशी आणखी एक स्वप्न पडले. जमीनदाराच्या अंगणात कोठून तरी एक हुंवर कुठे जाणें. जमीनदारानें त्याला आपल्या बरी ठेवून घेतलें. तें कुठें जमीन दाराच्या बराची राखण करू लागलें.

दुसऱ्या दिवशी दुपारी अंगणांत सरोवरच एक कुठे गेलें. तें शिकारी कुठे होते तें जमीनदाराच्या बराची राखण करू लागलें.

Full Screen

122

तिसऱ्या दिवशी जमीनदाराच्या स्वप्नाची एक स्वप्न पडले. जमीनदाराला म्हणाली—“गोरेक आपल्या दोराच्या बुकिणेंकडे ठेवराच्या झाडाच्या दोन हुंवे दूरलेक आहेत.”

“अहसा! तें स्वप्नतर फारच रामजीदार विसनें की रे” हें स्वप्न खरें ठरले तर ती हुंवा एक ऐवजी दोन पावच्य दईन” जमीनदार म्हणाला.

ते स्वप्नच खरें निघालें. दोन्ही हुंवे मोहामाई भरलेले होते.

अहसा जमीनदाराला म्हणाला. गोरूक एक रुपवा तर पुरा झाला. आतां मी घरी जायतां. आहोतां मेठून विली दिवस काले.”

“अरे असे किती दिवस झाले अजबाली. नार विचग रहा. नार स्वप्ने बिबुन आपली एव रुपवा मिळव आणि मग जा दोन रुपये पाहून हुंवा आईला जायत आनंद होईन.” जमीनदार म्हणाला. अहसा त्याला कबल झाला.

पुढल्या दिवशी जमीनदाराला आणखी एक स्वप्न पडले. अहसा जमीनदाराकडे गोरू म्हणाला “पूर्वेकडे तुम्हांला एक देऊळ लागेल. त्याला लागून एक गोरू रंगाचे घर आहे त्यात एक म्हातारी व एक कपवती

बांदोपा

१३

50

134

मुलगी राहाते. मला पाहून ती मुलगी म्हातारीच कानांत काहीतरी म्हणाली. म्हातारीने तिला माझ्याशी लग्नकरून घ्यायला सांगितलें. नंतर लगेच बाजवी बाजू लागलीं अन् माझी झोप मोडली.”

“अरे पण, मी तुम्ही स्वप्नेच बिकत घेत असतां स्वप्नांत विसलेल्या मुलीशीं तुम्हांला कसे काव ?” जमीनदारानें विचारलें.

त्या मुलीची स्वतःच उग्र कफून वेण्याचा जमीनदाराचा विचार होता. दोन्ही पूर्वेकडे निघाले तेव्हां एक देऊळ व देवळाला लागून गोरू रंगाचे एक घर विसलें. त्या घरातल्या म्हातारीला जमीनदारानें विचारलें—“बाजी आई! लमाची मुलगी आहे का तुमच्या घरी.”

“होय आहे. ती मुलगी पका जत्रेला सी गेलें असतां मला सांपडली. तिचे आई

बडीक कोण आहेत हें देखील माहीत नाही मला. बऱ्या बरें मी या मुलीला म्हणाली मोठी केडी वण आईबडिलांची माहिती माहीं म्हणून कोणी तिच्याशीं लमायला तयार नाही.” म्हातारी म्हणाली.

जमीनदाराला जाठबले की त्याची मुलगीच वहा चर्चापूर्वी हरविडी होती. म्हातारीनकळ जत्रेची आगा बरीरे विचारून त्यानें त्या मुलीला पाहिलें. सर्व खुण बरोबर निघाल्या. मुलीच्या निरुदांनच तिची आई बारीकी होती.

जमीनदार म्हातारीला व मुलीला घेऊन आपल्या घरी गेल. अहसाचें तें स्वप्न अगदीं अद्वितीय असेच होतें. त्याची मुलगी परत मिळाली, ती अहसाच्या रुपनेच. म्हणून त्यानें अहसाशीच मुलीचे लग्न करून दिलें. अहसा तन्हेनें अहसाच्या स्वप्नाच्या व्यापारांत तार मोठी निळवून मिळाली.

वाईटाचे फळ वाईट

पुष्पदेवाने अतिशय भावाक एक जाण
रहते असे त्याला सांगितले. एक
जहागीर मिळाली होती, त्याचा दोन मुलगे
होते. एकाचे नांव सोमदेव व दुसऱ्याचे
वैद्यनाथ. सोमदेव विमबला सुंदर होता
एवढेच नव्हेत, त्याचे बाकडे होते. वैद्यनाथ
कुशाग्र-बुद्धि व धडित होता. ते एका
गुरुकडे शिष्याभ्याससाठी गेले होते. वडील
वसव्यावर दोघांनी जहागीर अर्धी अर्धी
वाटून घेतली. थकल्या मागला त्याच्या
पादित्यामुळे राजदरबारी मन मिळाला
परंतु मोठा वधूट संगत आपल्याने आपला
काळ व धनदौलत व्यर्थ सर्व वळू लागला.

ते सर्व पाहून जमिंदाराच्या एका मित्राने
सोमदेवाला बोलावून समजावून सांगितले
की त्याच्या ताला बावभुकीमुळे त्याच्या

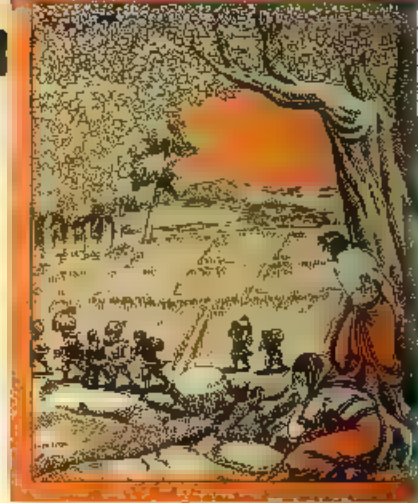
वज्रिण्याचा बावभुकीमुळे बऱ्या त्यागत आहे
परंतु सोमदेवाला तो गपदेश करूनला नाही.
बाकट्या भावाची प्रशंसा करून मोठा अपमान
करतोस. का असे समजून त्याने त्या
गुरुस्थानातून खूप चोंप दिली. तो बाकट्या
बापले माष्टीचे वेळून राजाकडे गेला. राजाने
बापल्या एका वांग मैनिकांना सोमदेवाला
कैद करून घेऊन वेळ्यामाठी पाठविले.
परंतु सोमदेवाने त्या दंग्यांचा खुर केला.

तें ऐकून राजा जास्तच रागावला.
राजाने सोमदेवाला धरून जगव्यासाठी
दहावीस व्यक्तींना पाठविले व त्याला कैद
करून फांगीची शिक्षा केली. वैद्यनाथाने
राजाजवळ विनंति केली तेव्हा राजाने
सोमदेवाची जिला फांगी ऐबजी दोन
शहिन्यांनी सक्त मजुरीची करून त्याला

तुरुंगांत पाठविले व त्याची जहागीर जप्त
केली. तुरुंगातून सुटल्यावर त्याने शेती
कार्याचे ठरावले. त्याला बोडी सपाट
जमीन एका जागी मिळाली. त्या जमिनीच्या
मध्यभागी एक पिंपळाचे झाड होते.
सोमदेवाने त्या पिंपळाच्या झाडाला प्रदक्षिणा
वाचून नैवेद्य दाखवून नमस्कार केले.

तो कोटून तरी दोन बैल मागून घेऊन
जाला व त्याने शेवकीचा धंवा सुरू केला.
तो रात्रदिवस मेहनत करून कामकाय बायको
वाढील ती मीठभाकर खाऊन तो जंग
मोडून काम करू लागला.

त्याला त्याच्या मेहनतीचे चांगले फळ
मिळाले, पीक छान झाले, फक्त कापणी
उरली होती. परंतु दुर्दैवाने एका शेजाराच्या
राजाने त्याच्या रान्यावर स्वारी केली. त्या
वेळी मैनिकांनी सोमदेवाच्या शेताची फार
नामघूस केली. ती पाहून सोमदेवाची
बायको रडू लागली. परंतु सोमदेवाचा धीर
खचला नव्हता, त्याने बायकोला धीर दिला
व त्याने तशीच कापणी करून जेवढे परत
पडले ते घेऊन घरी गेला. त्याने पुन्हा
पिंपळाच्या झाडाची पूजा केली. सर्वच
दिवस तो पिंपळाच्या पारावरच वसून होता.

रात्री पारावरच झोपला. मध्य रात्रीच्या
सुमारास त्याला शाड बोळत जमव्याचा
मास झाला. "सोमदेवा! तुझी बद्धा व
भक्ति पाहून मी प्रसन्न झालो आहे. तू
आपले नांव फलभूती जसे ठेवून घेऊन
श्रीकंठ देशांत जा. तेथे आदित्य-प्रभु
नांवाचा राजा राज्य करित आहे. तू
त्याच्या दरबारी जाऊन संध्या कर व नंतर
एवढे म्हण—“चांगल्यास चांगले वाईटास
वाईट. चांगल्या कामांचे फळ चांगले
मिळते व वाईटाचे वाईट. त्यांत तुझे
कल्याणच होईल, तुला संध्या येत नसेल

तर मी तुला शिकवून देतो. मी एक कस माहे.'"

सोमदेवाला आपल्या सर्व कष्टाचा व दुःखाचा विसर पडला. त्याने संध्याचा मंत्र शिकून घेतला आणि इजाडल्यावर आपल्या घरी परत आला. बायकोला बरोबर घेऊन तो ब्रीकंठ देशास जाण्यास निघाला.

राजधानीत पोचल्यावर त्याने आपले नांव फलभूति आहे असेच लोकांना सांगितले "कप्याचे फळ वरे, बाईटाचे नाईट!" असे म्हणत त्याने राजधानीत प्रवेश केला. ते ऐकून सर्वांना आश्चर्य वाटले. राजाने फळ-

भूतीच्या त्या उपदेश मंत्राचा आवर केला व त्याला पुष्कळ वक्षिमें देऊन त्याचा सत्कार केला. फलभूति वक्ष्याच्या रूपाने अमोघ शक्ती व त्याला लोकप्रियता पण मिळाली

आदित्य भभूती राणी कुवल्मावलीने बारभणी एका वक्षिणीची सेवा करून वक्षिणी मंत्र शिकून घेतल्या होता. पतीला कट्टी दिव्याप्रियाय ती भैरवाची उपासना करी व भैरवाला ताडी, दाल, व नरनांस खांचा मेलिच दाखवी. मंत्रबळांने तिला आकाशांत उडतां येत असे. एकदा राजाने राणीची भैरवा-पासना स्वतःच्या डोक्यानी पाहिली त्याच्या अंगावर गहारे उमरे राहिले. त्याने राणीला विचारले—“हे सर्व काय आहे?”

“महाराज! मी हे सर्व आपल्या कल्याणासाठीच करीत आहे. मी आपल्या बारभणीच वक्षिणीची नांवाच्या एका ब्राह्मण वक्षिणी कडून ही विद्या संपादन केली. नरनांस भक्षण करून आज मी वक्षिणीची राणीदेखील झाले आहे. आपण माझ्या-बरोबर ही उपासना करू लागलात तर सर्व सुखीवर आपले एक छत्र साम्राज्य स्थापन होईल.” कुवल्मावलीने आपल्या पतीचे मन कळविण्यासाठी सर्व सांगितले.

“एक नरनांस भक्षण आणि हा वक्षिणीचा हा मंत्र! हे सर्व कदाका! फक्त साम्राज्य मिळविण्यासाठी! हे बाही माझ्या हातून होणार. तू देखील हे सर्व कर केले पाहिजेस” राजा म्हणाला.

राजाने सांगितलेले राणीला रुचले बाही व ती जाल्महलेला तयार झाली. राजा त्या गोष्टीला तयार नव्हता. राणीच्या म्हणण्या-प्रमाणे तो भैरवाच्या उपासनेला तयार झाला. रानाच्या मनाने राणीचा पूर्ण पगडा बसला होता हे सांगण्याची गरज नाही

राणी राजाला म्हणाली “तुमच्या बादाही फलभूती दावाचा जो नवीन मांत्रिक आला आहे त्याच्या मांसाचा भैरवाला नैवेद्य दाखवावा असे मला वाटत आहे. तो उच्च कुटीन पराभ्यांत जन्मला आहे. त्याच्या मांसाचा नैवेद्य दाखविला तर जी सिटी मिळेल तिच्या मार्गे आपण दोघे अमर होऊ. आपला सैपाक्रीच आजपर्यंत मला नैवेद्याला नरनांस पुरवीत आला आहे. त्याला सांगून ठेविले की झाले. आपण फलभूतीला त्याच्याकडे पाठवावे सैपाक्रीला त्याने जाऊन सांगायें की “राजा व राणी प्रसाद महान कल्याण पानावर नसली

आहेत.” हे सुणेचे वाक्य ऐकल्यावर सैपाक्री वें करावयाचे ते करील.”

अर्थातच ते गवेकर काम करण्याची राजाची तयारी नव्हती. परंतु राणीचा धक्का दतका होता की तिच्या मनामिळ कांही करण्याची त्याची छातीच नव्हती. म्हणून राजाने राणीने सांगितल्याप्रमाणे सैपाक्रीला सांगितले आणि फलभूतीला राजाचा व राणीचा निरोप म्हणून सांगून सैपाक्रीकडे पाठविले.

फलभूती सैपाक्रीला तो निरोप सांगण्या-साठी पाकशाळेकडे निघाला. मागेत सुबराज

संक्रमण बाबी व त्याची भेट झाली. सुवराज फलभूतीला म्हणाला—“माझ्या बडिलांसाठी सोनाराने जी सुवर्णकुंडले बनविली आहेत, हुबेहूब अगदी तशीच मला हवी आहेत, तरी तू जाऊन ती घडवून घेऊन ये.” फलभूतीने ते कतूल केले. पण जाण्या पूर्वी राजा व राणी दोघांनी सांगितलेला निरोप संपादकाला वाकून सांगण्याचे काम दुबराजाना सांगितले.

फलभूती कुंडल घडवून आणण्यासाठी निघून गेला व सुवराज निरोप खांग्याला पाकशालेकडे गेले. निरोप कळताच संपादकाने दुबराजांचा कथ करून त्यांचे मांस शिजविले व ते राजा व राणीला नेऊन वाढले. दोघांनी गैरवाचा तो मलाच सोड्या आनवाने ग्रहण केला. राजाच राजभर श्लोप लागली नाही

दुसऱ्यादिवशी फलभूती नवीन कुंडले घेऊन आला त्याच्या तोंडीं सर्व दृष्ट ऐकून राजा हास्य लाऊन जमिनीवर बेभूळ होऊन पडला. वेळ्यासारखा राजा स्वतःची व राणीची निंदा करू लागला.

संख्याला राजाचे हे वागणूक फार विचित्र वाटले. संख्याने विचारक्यावर राजाने आपल्याद मूर्खपणाचे वर्णन केले व राणीच्या नादी लागून पुत्रहत्याचे संतक केल्याबद्दल शोक करू लागला

फलभूतीने जे सांगितले होते तेच खरे झाले. वाईटाचे फल नेहमी वाईटच असते. पुनश्चोक असख ज्ञान्याने राजाने आपले राज्य फलभूतीला दिले व अखि प्रवेश केला. राणीला आपल्या कुकर्माचा पश्चात्ताप वाटला व तिनेबेसील मतीबरोबर अखि प्रवेश केला.

परोपकारी गोपाळ

एका जमीनदाराच्या घरी लक्षाची तयारी सुरू झाली. गांवचे कुळकर्णी आपल्या खोबर गोपाळला आग्रह करून बोलावून घेऊन गेले. लक्षाला शेजारच्या गांवचे एक भटजी आले. त्याचे वेदान्त्यवन अगदी बेताचेच होते. जमीनदाराने या भटजींना पण बोलाविले होते. भटजींना थंय येतच नव्हते, परंतु मंत्रांचे सोंग मात्र त्यांनी खूप केले.

लासमाखंड उरकल्यावर जमीनदाराने सर्वांना दक्षिणेबरोबर लोंकरीची एक एक शाल दिली. काही प्रमुख गांवकऱ्यांना जमीनदाराने एक एक शाल दिली. गोपाळला पण एक शाल मिळाली. पण अशिक्षित भटजींना शाल मिळाली नाही. त्यांना त्या गोष्टीचे फार वाईट वाटले. येन क्तिन

प्रकारेण एक शाल मिळवायचीच असा त्यांनी यत्नाशी निश्चय केला.

भटजींची नजर गोपाळच्या शालीवर होती. त्यांनी कुळकर्णी आपांचे गोपाळशी झालेले बोलणे ऐकले होते. गोपाळ कुळकर्णी आपांना म्हणाला—“सुद्धाबरोबर आस्थाचा मला फायदाच झाला. नाही तर ही शाल कोठून मिळाली असती ?” या रिकाम टेकल्याला शाल मिळाली. मग आपल्याला ! कां मिळु नये ? हे भटजींना कळले नाही खरे पाहिले तर याला कोणी लक्षाला बोलाविलेदेखील नव्हते. हा उपट संख्या आला नसता तर आपल्याला शाल मिळाली असती. खरोखरी ही शाल आपल्याच बांटाणीची आहे. म्हणून भटजींनी गोपाळ कोण, कोणत्या गांवचा राहणारा वगैरे गोष्टीची माहिती करून

घेतली. ती शाल गोपाळकडून उपश्रयची असें त्यांनीं ठरविले. भटजींनीं गोपालाचे फार गुणवर्णन केले व त्याला आपल्या गांवां येव्हास विनंति केली.

गोपाल म्हणाला "आज कुळकर्माच्या वरावर आलो आहे. त्याच्याबरोबरच घरी जावे लागणार. पुन्हां केव्हा तरी नव्ही आपल्या गांवां येईन."

पण भटजी सोडतच का? म्हणाले— "हरकत नाही! पुढच्या द्वादशीला या. एकादशीचे पारणे आहे. नार चौवे ब्राह्मण येतील वेवायला तुम्ही हय या."

गोपाल त्याला कबूल झाल्यावर भटजींनीं आपले नांव, यांचे व पत्ता सांगून घराची रूपपण नीट समजावून सांगितली.

गांवात पोचल्यावर गोवळ्यांनी त्याला विचारले— "काय हो! जमीन्दाराने आपल्या काय काय दिले?" भटजींनी एक बाण मारली, म्हणाले— "अहो, काय सांगू? जमीनदार फार उदार आहे, गुणपारस्वी आहे त्याने मला एक लोंकरीची शाल आणि वर मोठी दक्षिणा दिली. मी ती शाल एका मित्राला दिली आहे. तो पुढच्या द्वादशीच्या पारण्याला ती शाल बरोबर घेऊन येणार आहे."

एकादशीच्या दिवशी संध्याकाळी गोपाल भटजींच्या गांवां जाण्यासाठी निघाला. थंडीचे दिवस होते म्हणून त्याने बरोबर मी लोंकरीची शाल व फराळ्याचे सामान घेतले होते. रात्री फार थंडी वाजू लागली म्हणून एका गांवीं घरासाठी उतरण्याचे गोपालने ठरविले. उजाडतांच उठून गोपाल निघाला. ओढे जंतर बाहेर गेला असेल, त्याला रस्त्याच्या कडेला कोणी तरी कण्हत असल्याचा भास झाला. त्याच वेळी एक कुत्रा मुकू लागला.

गोपालने जवळ जाऊन पाहिले. एका माणसाचे सर्व अंग रक्तबंदाळ झालेले होते जवळ त्याचा कुत्रा मुकत उभा होता. त्या माणसाच्या अंगावर एका फाटक्या चादरी-शिवाय काही एक नव्हते. म्हणून तो थंडीमुळे कुडकुडत होता.

गोपालने जवळ जाऊन आपल्या अंगा-बाची शाल त्या माणसाच्या अंगावर पांश्याला म्हणून टाकली. थोड्या वेळाने त्या माणसाला शुद्ध आल्यासारखे वाटले. शुद्ध आल्यावर त्याच्या तोंडातून "भूक!" असा एकच एक शब्द निघाला.

गोपाल बरोबर खावला घेऊन चाला होता. त्याने जेथे अधिक त्याने पूर्वीच खाल्ले होते म्हणून त्याने जवळ उरले होते त्यातले थोडे त्या माणसाला खावला दिले व बाकी कुत्राला घालले. नंतर त्याने त्या माणसाला विचारले "कायरे बुवा? तू जसा का येथे पडून आहस?"

"काय कंल? माझे कुटुंबे मर्य?" तो म्हणाला गोपालला आश्चर्य वाटले पण तो काही बोलला नाही. त्याला त्याच्या परापर्यंत पोचवायला गेला. बाहेरून दराची कडी बाजवतांच त्या माणसाच्या

वाफातले दार उघडले. लगेच तो मनुष्य जांद गेला व दार बंद करीत म्हणाला "पुन्हां या वाटेने आलांत तर बदा!" गोपालला त्याचे ते वागणे विचित्र वाटले. आता वाटेत त्याच्या कांही उरले नव्हते. थंडी पडू लागली. पण पांश्याला कांही नव्हते. फाळील पडू लागला. कसाबसा त्या भटजींच्या घराचा पत्ता निघारीत गोपाल त्यांच्या घरी जाऊन पोचला गोपालच्या जवळ शाल नसलेली पाहून भटजींनी त्याला विचारले— "या एवढ्या थंडीत शाल पांश्याशिवाय आलांत?"

“शाल जाणली होती. परंतु वाटेत कुडकुडत असलेल्या एका माणसाचा मी ती देखून टाकली. उद्यां आहे नव्हे का ह्यावरणीचे पारणे ? असले कांही काम तर सांगा मला !” गोपाळ म्हणाला.

“अहो ! आम्ही ते समारंभाने करा वयाचे ठरविले व पुढल्या ह्यादशीला करण्याचे ठरले आहे. कारण आमची मंडळी आजारी आहेत” असे म्हणत भटजींनी जरा आत बांकून पाहिले गोपाळला कळण्याचा आवाज ऐकू आला. भटजींची दोन्ही मुले उघडी नागडी समोर उभी होती

Photo Credit

137

60 / 84

“ओहो ! जनें होय ? तर मग तुम्ही पहिल्याने त्यांची काळजी घ्या. गोपाळ म्हणाला. भटजी आत गेले व हळूच म्हणाले—“तो भट शाल नाही घेऊन आला.”

“तर मग हे कुकटुये कण्हणे कदाळा !” भटजीची बायको म्हणाली.

“तो जाईपर्यंत पडून रहा की करा !” भटजी म्हणाले

भटजींचे बायकोशी झालेले संभाषण गोपाळला ऐकू आले. त्याला बरोबर संदर्भ कळला नाही. परंतु त्याच्या विषयीच त्याचे बोलणे चालू आहे एवढे मात्र त्याला कळले. म्हणून तो म्हणाला “हे वहा भटजी, माझ्याकरिता काळजी करू नका मी रात्री कोठे तरी जाऊन पडून राहीन व उजाडल्यावर परी निघून जाईन”

भटजींनी त्याला अडविले नाही गोपाळ त्या गांवच्या धर्मशालेत रात्रवर शोपून राहाला. उजाडल्यावर आपल्या गांवी निघाला. संध्याकाळच्या सुमारास त्याने शाल दिली होती त्या माणसाच्या गांवी येऊन पोचला. गोपाळला ह्यादशीच्या दिवशी एकादशीचा उपवास बडका होता. त्यात कडक थंडी पडू लागली होती. ताप आल्या-

सारखेच वाटत होते. म्हणून तो त्या माणसाच्या घरी रात्र काढून पुढे जाण्याच्या विचाराने गेला.

सुदैवाने गांवच्या वेशीवरच त्याला तो कुत्रा रोपटी हलवीत पुढे घेत असलेला विपत्ता. त्याला रात्री त्याने भोदें स्वरूपात घातले होते ते कुत्रा विसरला नव्हता.

गोपाळ कुत्र्याबरोबर निघाला. त्या माणसाच्या घरी पोचल्यावर त्याने कडी बाजविली. त्या माणसाने दार उघडून गोपाळला विचारले—“कोण रे तू ?”

“मी ! परवा नव्हती का आम्ही मेढ झाली ? मी परत गांवी जात आहे. थोडा ताप आल्यासारखा वाटत आहे. म्हणून अशा होती. उद्यां सकाळी उठून जाईन पुढे.” गोपाळ म्हणाला.

“माझे घर म्हणजे धर्मशाला वाटली होय तुला ? चालू जगा. धर्मशालेत जाऊन झोप पाहिजे वितका वेळ.” गोपाळ म्हणाला.

“मी तुम्हाला परवा शाल दिली होती ना ?” गोपाळ आठवण करून देण्याच्या हेतूने म्हणाला.

“शाल ? कोणी ? तुम्ही ? नेहमीच तर दाही लागले ?” तो मनुष्य म्हणाला आणि बरोबर पाठलागी नक्षत्रांनी गोपाळला

एक काठी घेऊन त्याला मारायला धांवला ते पाहून कुत्रे मालकाबरोबर मुंढे लागले. त्या माणसाने एक छडी आपल्या कुत्र्याला मारली व त्याला बुर पिरावून आतून दार बंद करून घेतले.

समोरच्या बरचा मनुष्य आपल्या घरा समोर उभा राहून ते दृश्य पहात होता. त्याने गोपाळला बोलावून सर्व विचारून घेतले व गांवच्या पाटलाकडे गोपाळबरोबर गेला पाटलांनी गोपाळच्या औदायाचे वर्णन ऐकले होते. म्हणून गोपाळ आल्या-दाही लागले ?” तो मनुष्य म्हणाला आणि बरोबर पाठलागी नक्षत्रांनी गोपाळला

चांदोबा

चांदोबा

समाप्ता सांगून येण्याचे कारण विचारले. तेथे मोघाळला त्या पाणिपतांचे विविध सामर्थ्याचे कारण समजले. तो एक जुगारी व हलकट मनुष्य होता. रायकोचे सर्व दगिने उडविले. कणावली मारी कुडी व कपडे ठसे सर्व काही विरून टाकल्यावर हातात कांही उरले नाही तेव्हा पासून दुसऱ्याच्या वरी कोऱ्या करणे व येणाऱ्या जाणाऱ्यांना ठुबावून सार्जे एवढा एकच एक धंदा त्याला येत होता. पर्याय रात्री जुगार खेळत असता भारामारी झाली. त्या वेळी खेळातल्या त्याच्या इतके बळगिरे होते की तो रक्षभंडाळ होऊन पडला होता. त्याच वेळी येणाऱ्याने त्याच्या अंगावर आपली काक टाकून त्याच्या त्याच्या दिले व बांचविले होते. कुत्रादेखील त्याच्या अंगावर जागला.

परंतु तो मनुष्य मात्र संकीर्णमार्गे आपल्या उपकारकत्वाला पूर्णपणे विसरला होता. दुसऱ्या दिवशी पाटलांनी त्याला बोलाविले तेव्हा त्याच्या कोणी शाल विली असल्याची तो कळवून कोणा राक्षस गोंपाळच्या राजाची गंध गमरली. जवळ मोठव त्याच्याने एक लोकांनी शाल भाणून गोंपाळला पाववून विचारले "ही शाल आपलीच का काळज एक जण वेडून ही वीस हपवाळ देऊन गेला."

शालीवर जयगदारचे नाव "बगनेल" हातें म्हणून ती गोंपाळबाच हाती का मोडीची शका जखी मारी. पाटलांनी त्या जुगाऱ्याला कोळखून त्याच्याकडून सर्व वस्तूच घेतले. त्या जवळच्याला वीस रुपये देववून ती शाल गोंपाळला परत देवविली. गोंपाळ दुसऱ्यादिवशी वरी परत आला.

युद्धकांड

राम मारुतीला म्हणाला—"मारुती! तू व बाबर सेन्याच्या सहाय्याने रामाने शत्रूचा राक्षसाचा राजा विभीषण याची परवा- दारा केला. रावणाचा वध झाला आहे. नवी भाणून वेळून सीतेपळे आ आणि तिच्या लगेचच जवळ मिळाला आहे. आता विभीषणाचे राज्य शाले आहे. म्हणून विष्णूने मनुष्याला आहोत. माझ्या हातून रावणाचा वध झाला. एवढे सर्व सांगून तिच्यावर वत आहे. हे रामाने तुम्हाला कळविण्यास आ सर्वांचा काय परिणाम होतो तो पहा."

दुसऱ्या रज्ज्याच्या महालांत शिरला. ते ऐकून सीतेला आनंद झाला. पण ती काहीच बोले शकली नाही. "कोणत्या वाकी करून बसली होती. मारुती आपले विचारांत आहात? मला काही निरोप आहे का?" असे मारुतीने विचारल्यावर सीता सीतेने त्याला पाहताच ओळखले. मारुती स्वतः ला सावरून म्हणाली—"मारुती. तुझ्या म्हणाला—" हे वैदेही! विभीषणाच्या मदतीने तोंडून रावणाच्या वधाची आनंद वार्ता ऐकून

गव्य भरून घाला होता. कोणत्या उब्दांत आज ही शुद्धी स्तुति पळे! शुद्धा शक्ति देण्यासाठीच्या रागाचा विनोदांत ली कोही मित्रांक का शंकाच."

"आ राक्षशिणींनी आपलाच अस्त्र फार वास तिला होला नाही का! त्या लोकांचा काढून घेऊन यावे असे वाटते आहे मला."

"अरे क्षत्री! या सर्व राक्षणांच्या दासी आहेत. मालक सांगेल तसे केले नाही तर मालक त्यांना शिक्षा करणार नाही का! त्यांच्यावर शय पाडून कव दासींना बांधा कर."

Full Screen

137

अपकीर्ण! कांचो बूक मुळीच नाही. बूक नसलीच तरी शोषणा अशा कोणांचा समा करण्यातच आहे." सीता म्हणाली.

"सीते, मूं कसोचराय रामाला बेस्य भव्हीच पत्नी आहेस. त्याला जाऊन तुझा अशा काय निरोप सांगू?" मालीने विचारले. "आपल्या पतीचे दर्शन देतं जशी इच्छा आहे." सीता म्हणाली.

"रामाचे दर्शन अवघड होईल!" अम साधूत मालसी हाकाळे दिघून गेला व म्हणाला-"रामा! सीता फार दुःख करित नसली आहे तिला आज्ञा भेट. मूं राक्षणांचा वच पाहून हेका विचारीस दे एकूत तिला कार भाजव झाला म्हणूनच तुझ्या वधेवरी इच्छा तिला होती आहे."

रामाचे होळे ओले झाले त्याला काम करतं सुवेना. एक तर सीता राक्षणांच्या वशी इतके दिवस राहिली. तिचा स्वीकार केला तर त्याक नीने स्वामीक निष्पराध्याचा विचाराले तर ती बैसील चुकन.

राम विभीषणाकडे बघून म्हणाला "मूं सीतेला म्हणायला मानून व उत्तम वखतं करार व घुरोपी कुळांनी सजवून येऊन यायला नाही का! त्यांच्यावर शय पाडून कव दासींना बांधा कर."

वाचोण

विभीषणाने आपल्या अंत पुरातीळ विघ्नांना सीतेकडे जाऊन सीतेला सजवून जाणावयास पाठविले. सीता म्हणाली "प्रथम मी वशीच येऊन रामाला भेटणार आहे" पण विभीषण म्हणाला "रामाने मायितव्याप्रमाणे करणे बरोबर होईल."

त्यानंतर राक्षस स्त्रियांनी सीतेला सुगंधी द्रव्ये लावून न्हायला घेतले. तिला उत्तमोत्तम वस्त्रांकर घालायला दिले. नंतर तिला पाळवीत बसवून व अनेक राक्षसांना बरोबर घेऊन विभीषण रामाकडे आला.

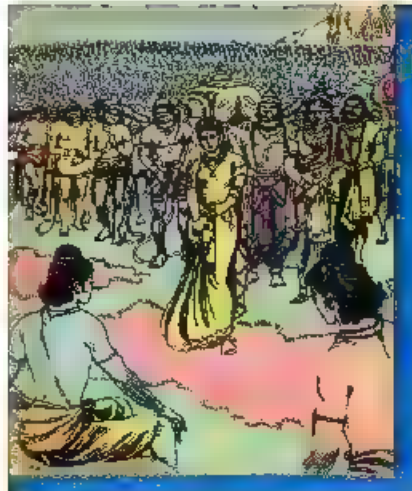
राम काय काय या विचारांत विचार करित नसला होता. परंतु विभीषणाने सीतेला घेऊन आल्याचे सांगितल्यावर इतक्या दिवसांनंतर सीता भेटणार या गोष्टीचा रामाला आनंदच झाला. ती विभीषणाला म्हणाला-"विभीषणा! सीतेला वेळत दे."

विभीषणाच्या आज्ञेने सैनिकांनी जम-लेल्या माकडांना दूर पिटवून खवले रामाने विभीषणाक विचारले-"का रे त्या स्त्रींना पिटवून लावीत आहेस! हे सर्व मला पाके नाहीत, स्वजन आहेत. संकट शोधवण्यास, स्वयंवर, विवाह, यज्ञ आदि

कार्ये असतील तेव्हा प्रजेसमोर स्त्रियांनी येण्यास हरकत नाही. ही तर बुद्धयुग्मि आहे. सीता माझ्या विरहाने दुःखी आहे. म्हणून अशा वेळी तिला सर्वांनी पाहल्यास त्यांत दोष नाही."

विभीषण सीतेला रामासमोर घेऊन आला. परंतु राम सीतेची लें काही बोलला तें ऐकून त्यांत प्रेमाचा गोडपणा विभीषण सुमीवादिकास दिसून आला नाही. म्हणून सर्वांना वाईट वाटले. सीता लज्जावनत मुखाने रामासमोर येऊन उभी राहिली. इतक्या लोकांसमोर तोंडावरचा पदर वाजूला

करणे सीतेला बरे वाटले नाही. ती पदरा-आड रामाकडे एक कावून पहात उभी राहली.

रामसीतेला काहीशा कठोर आवाजातच म्हणाला “सीते! पराक्रमी पुरुषाला साजेल तें मी कोलं. शत्रूचा बंध करून तुला मी परत मिळविली आहे. शत्रूने माझा जो अपमान केला त्या अपमानाचा दुप्पट मोबदला मी खूब्या दिला आहे. माझी प्रतिज्ञा पुरी झाली. सुग्रीव, विभीषण आदिकांना यश मिळाले. परंतु हे सर्व मी कां केले? तुझ्यासाठी नाही. माझ्या कुळाचा

व वंशाचा फलक धुवून शाक्यगामाहीं. मला तुझ्याशीं कांहीं काम नाही तूं तुला वाटेक तिकडे जायला स्वतंत्र आहेस. मी सर्व विचार करूनच हें सर्व बोलत आहे परभ्याकडे राहून आलेल्या पत्नीस कोण ताहि स्वाभिमानाची प्रति ग्रहण करीत नाही तुझे रक्षण व पोषण करण्यास जो कोणी तयार होईल त्याच्याकडे तूं जावेंस. लक्ष्मण, भरत, बानरांचा राजा सुग्रीव किंवा राक्षसांचा राजा विभीषण यांपैकी कोणीहि तुझे रक्षण करण्यास समर्थ आहे. ज्याच्याकडे राहल्यानें तूं सुखी होशील त्याच्याकडे जाऊन तूं रहा.”

पतिविरहानें इतके विनसत असून सहन केल्यानंतर पहिल्याच भेटीत पतीच्या तोंडून प्रेमाचा एक गोड शब्द कानी पडल्याऐवजी जेव्हां ती कठोर वचनें ऐकावयास मिळाली तेव्हां सीतेला वाटले कीं शत्रूची धोटात धेईल तर किती बरे होईल. ती उभ्या उभ्या जास्तनें माळू लागली. तरी धीर करून म्हणाली “प्रभो, आपण धीर पुढ्य आहा एकाचा आज्ञानी पुरुषासारखें बोलणें आपल्याला शोभा देत नाही. आपल्या मनात जी शंका आहे तसें कांहीं घडलें नाही

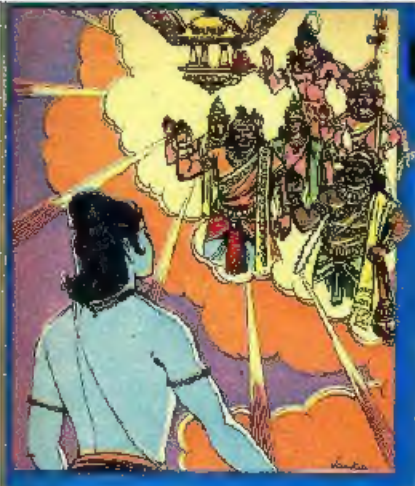
कांही निरुद्ध हल्ल्या व दुष्ट शिरांनीं लोंजार्तालाच कलंकित केलें आहे. परंतु आपल्याला माझ्या स्वभाषाची दांगडी आळव आहे इतक्या निवसाच्या सहवासात नम जापल्याला माझ्या स्वभावची साक्ष पडली नाही तर आतां पुढें काय पटणार? मास्नीला माझ्या शोभास धाडलांत त्याच पेट्या कां नाहीं समान पाठाविलेंत कीं आपण माझा परित्याग केला आहे. मी इलाकाचा तेव्हाच निरोप घेतला असता. आपल्याला व आपल्या सर्व मित्रमंडळींना इतके कष्ट सहन करावे लागले नसते. आपण अशीला साक्षी करून माझ्याशीं बियाद केला होता व इतका काळ सह वासांत घालविला होता.”

सीग येथवर बोलून लक्ष्मणाकडे बघून म्हणाली “मावजी! हें सर्व ऐकल्यावर विनत राहण्यांत तरी काय अर्थ आहे? चिता तयार करा. पतीनें सर्वोपमक्ष ज्या लीचा त्याग केला आहे तिला याज्ञिवाय दुसरी नागा नाही.”

लक्ष्मणानें रामाकडे पाहिलें. सीतेनें अग्निप्रवेश केल्या रामाला अभ्यान्व माहीं हें आत्मवृत्त लक्ष्मणानें चिता तयार केली

सीतेनें मान लाकीं करून रागाला नमस्कार केला व चित्तसमोर जाऊन उभी राहली. देव व ब्राह्मण सर्वांना भक्तिपूर्वक नमस्कार केला. नंतर अग्नीला नमस्कार करून म्हणाली “मी रामाशिवाय इतर कोणत्याहि परपुरुषाचा विचार मनांत आणला नसेल, रामाच्या मनांतली शंका चूक असेल, मी मनसा नाचा कर्मणा रामाच्या इच्छेविरुद्ध कांही केले नसेल तर जगत् साक्षी अग्नि माझे रक्षण करील.” सीतेनें अग्निप्रवेश केला

ते पाहून वानर व राक्षस हाहाकार करू लागले. तो हाहाकार ऐकून रामदेखील स्वतःला जावरू शकला नाही. त्याच्या डोळ्यांतून अश्रुधारा वाहू लागल्या. तेव्हा कुबेर, बभ्रु, देवेंद्र, वरुण, शंकर, ब्रह्मदेव इत्यादिक देव विमानांतून आले. त्यांनी हात जोडून विनंति केली—“तू त्रिलोकाचे पालन करणारा देवाधिदेव आहेस. ज्ञानी आहेस. सीता अमिषवेष्ट करीत असतारं तू असा संघ उभा कसा ?”

“मी दशरथ महाराजांचा मुलगा आहे. हा एकच विचार माझ्या मनांत आहे. मी

परप्रेकारार्थ कां जन्म घेतल्या माझे कारण ब्रह्मदेवाचाच माहीत.” राम म्हणाला.

“तुंच साक्षात नारायण आहेस. सीता लक्ष्मी आहे. रावणाचा संहार करणाऱ्यां तू अवतार घेतला आहेस. रावणाचा वध झाला आहे. आतां तू वैकुण्ठलोकीं परत ये.” ब्रह्मदेव म्हणाला.

ब्रह्मदेवानें एवढे म्हटल्यावरुनच अग्नि सीतेला उचलून चितेचाहेर आला. अग्निने मानव रूप धारण केल्यावरुनच चित्ता अहस्य झाली.

अग्नि सीतेला रामासमोर उभी करून म्हणाला—“ही पहा, तुझी सीता. ही निष्कलंक आहे. हिच्या हातून तुकूनवेखील पाषाणं घडलं नाही. सीतेचे मन कधीच परपुरुषाकडे वळलं नाही. रावणानें तिचें मन वलविण्यासाठीं किती प्रयत्न केले ! परंतु ते सर्व व्यर्थ ठरले. म्हणून तू सीतेचा स्वीकार कर. ही माझी आज्ञा आहे.”

“सीतेनें एकहि पाषाणं केलं माही, हें मला माहीत आहे. परंतु जगाला विश्वास व्हावा म्हणून तिला अमिषवेष्ट करीत असतांना पाहूनदेखील मला गप्प बसवें लागलें. नाही तर जगानें मला कामांच

म्हणून नावे ठेवलीं असती. सीता अशीहून पवित्र आहे. रावण काय करू शकणार तिला ! मी तिला ग्रहण करीत आहे.”

तेव्हा शंकर रामाला म्हणाला—“रामा ! स्वर्गांतून तुझे घडील विमानांत वस्तुन आले आहेत पहा. त्यांनी दिलेले वचन पाळलें म्हणून त्यांना इंद्रलोक मिळाला.”

विमानांतून येत असलेल्या आरुच्या बडिलांना पाहून रामालक्ष्मणांनी त्यांना नमस्कार केला. दशरथानें रामालक्ष्मणांना

पोटाशीं धरून आशीर्वाद दिला व म्हणाला—

“तुझ्या विवाहासुद्धें मला स्वर्गलोकांत तरी

कोठें सुख मिळालें ! कैकेयीचे बोलवें आज-पावेतो माझ्या हावभाला बोंबत आहे. परंतु देवांनींच राज्याभिषेक उत्सवांत विघ्न आणलें होतें हें आज मला कळलें. लुप्त्याकरवीं त्यांना रावणाचा वध करवावयाचा होता. आतां तू अयोध्येला जाऊन राज्याभिषेक करून घे. तुला मेढून तुझ्या आईला पुनर्जन्म मिळाल्यासारखें वाटेक.” दशरथानें सीतेला व लक्ष्मणाला पण आशीर्वाद दिला.

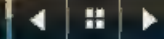
दशरथ स्वर्गलोकीं निघून गेल्यावर इंद्र “तुझ्या विवाहासुद्धें मला स्वर्गलोकांत तरी रामाची स्तुति करून म्हणाला—“रामा !

Fullscreen

127

70 / 84

वाटेक तो वर मागून घे!" राम म्हणाला—
"या युद्धांत जे वानर मरण पावले आहेत त्यांना जिवंत करावे." इंद्र "तथास्तु" म्हणाला. त्या बरोबर मेलेले वानर जिवंत झाले. ते द्रव्य पाहून सर्व वानर व राक्षस चकित झाले. गंतर सर्व देव निघून गेले.

राम त्या दिवशी रात्री आनंदाने झोपी गेला. दुसऱ्या दिवशी विभीषणाने रामाकडे निरोप पाठविला की रामाला मंगल स्नान घालून वस्त्रांकर भेट करण्याची इच्छा आहे.

"ते सर्व सुग्रीव आदिवास कळव. माझ्या भाषाने प्रतिस केली होती वी चवदा वर्षे संपल्यावर मी अयोध्येला परत गेली नाही तर तो अग्निप्रवेश करील. तो त्या प्रमाणे केल्याशिवाय राहणार नाही. अशा

स्थितीत स्नान, वस्त्रांकर इत्यादीकांचा स्वीकार करणे मला शोभत नाही. मला अयोध्येला परत गेले पाहिजे." राम म्हणाला.

"रामा! मी तुला पुष्पक विमानात बसवून एका दिवसांत अयोध्येला पोचता करीन. कुचेर आला होता. पण मी त्याने विमान त्याला दिले नाही. तुला पोचविण्यासाठी मी ते ठेवून घेतले आहे. मी तुला, सीतेला व लक्ष्मणाला जे वातिथ्य देईन ते तू स्वीकारावे ही माझी विनंति आहे." विभीषण म्हणाला.

"तुझी भक्ति पुरे आहे. माझे मन भरताकडे व आपल्या मातांकडे लागले आहे. माझा वनवास्त संपला आहे. भरताने इतके दिवस प्रतीक्षा केली. आता येथे राहणे अशक्य तू पुष्पक विमान दिले आहेस तेच पुरे!" राम म्हणाला.

स्वरोचि चरित्र

वृष्णा नदीच्या काठी अरुणास्पर्श नामक गांवी प्रवर नांवाचा एक निष्ठान्वित ब्राह्मण तरुण रहात असे. तो सर्व जग हिंदून पाहून दांचे असे त्याला फार वाटे.

एकदा त्याच्या घरी एक पाहुणा आला. तो एक मंत्रवेत्ता होता. त्याला एक औषधी द्रव्य माहीत होते. त्याच्या सहाय्याने एका वृद्धाकडे कित्येक योजन दूरचा प्रवास करणे-देखील शक्य होते. तो पाहुणा म्हणाला—
"तुला जग हिंदून फिरून पहावयाचे असेल तर मी तुझ्या पावाला एक लेप लावतो."

सहजी जाऊन पोचला. तेथील वनश्री पहात हिंदत असता त्याच्या पायांचा लेप वितळून गेला व त्यामुळे तो परत जाऊ शकला नाही. त्याच वेळी त्याला वरुचिनी नांवाच्या एका

गंधर्वे वीचे वीणावादन ऐकू आले. प्रवर ती होती तेथे गेला. वरुचिनी त्याला पाहल्यापासून त्याच्यावर भुग्न झाली होती. ती त्याला तेथेच राहण्यास आमह करू लागली. पण प्रवर म्हणाला—
"मी अग्निपूजक आहे. संव्धाकार होण्यापूर्वी मला अभीची पूजा करावयाची आहे."

वरुचिनीने त्याला तेथेच ठेवून घेण्याचा पुष्कळ यत्न करून पाहिला. शेवटी प्रवर अग्निहोत्राचे व्यास करून त्याच्या अनुमदाने आपल्या घरी सुखरूप येऊन पोचला.

प्रवर तिची इच्छा पूर्ण होण्यापूर्वीच निघून गेला. म्हणून वरुचिनी दुःखी कष्टी होऊन बसली होती. त्याच वेळी तेथे कलि नांवाचा एक गंधर्व प्रवराचे रूप घेऊन तेथे

स्वरोचि चरित्र

आला. बरुघिनीला तें कळलें नाहीं व त्याच्या प्रवर समजून ती त्याच्याबरोबर राहू लागली. पुढे वरुघिनीला त्या गंधर्वांपासून एक तेजस्वी मुलगा झाला. त्याला स्वरोचि म्हणू लागले. त्यानें वनुर्वेदाबरोबर सर्व वेदांचा अभ्यास केला व पौंड्रक कला अवगत करून घेतल्या.

तिकडे इंंदीवर नांवाच्या विद्यावर गंधर्वाला मनोरमा नांवाची मुलगी झाली. तिच्या दोन मैत्रिणी होत्या. त्यांचीं नांवां अनुक्रमे विभावरी व कलावती अशी होती. विभावरी मंदार नांवाच्या विद्यावर गंधर्वाची

मुलगी होती. कलावती एका मुनीची कन्या होती. तो मुनी ऋष्यायामांत असतांनाच त्याला पुत्रकीर्त्याक नांवाच्या अप्सरेपासून ती कन्या झाली होती. मुलगी जन्मल्याबरोबर तिला सोडून पुत्रकीर्त्या स्वर्गांलोकीं निघून गेली. त्या मुलीची वाढ चंद्रकिरणें पिऊन झाली म्हणून तिनें नांव कलावती असें पडलें.

एकदां मनोरमा आपल्या मैत्रिणी विभावरी व कलावती यांच्याबरोबर कैलास पर्वतावर हिंडत असतां एका अस्थिरजरवत देहाच्या तपस्व्याला पाहून हंसली. तपस्वानें

तिला रागानें धाप दिली—“तुझ्या पाठीस राक्षस लागेल.”

तें ऐकून तिच्या मैत्रिणी आला म्हणाला—“तूं तपस्वी आणि तुला एवढा राग !” तें ऐकून त्या तपस्वाला त्यांचापण राग आला. त्यानें त्यांना “रोगी व्हाऊ !” म्हणून धाप दिला. लगेच त्या रोगग्रस्त व कुश झाल्या.

त्यानंतर पण राक्षसानें मनोरमेचा हाठ-लाग केला. ती घाबरून पळू लागली. तिला स्वरोचीनें त्या स्थितींत धाडिलें. खाला तिनें तिला व तिच्या मैत्रिणींना धाप मिळाल्याची

गोध सांगितली व म्हणाली—“मला अस्त-हृदय नांवाची विद्या अवगत आहे. ती रत्नाकरून स्वयंभूला, स्वयंभूकरून वशिष्ठाला, नंतर माझे आजोवा चित्राशुध यांना व त्यांच्यापासून माझे वडील इंंदीवर यांना लक्षाच्यावेळीं व बडिलांपासून मला मिळाली. ती विद्या मी तुला शिकवून देते. तूं त्या विद्येच्या सहाय्यानें त्या राक्षसाचा वध करून

माझे रक्षण कर.” तिनें सांगितल्याप्रमाणें स्वरोचीनें केले. तो राक्षस दुसरा कोणी नसून मनोरमेचा बापच होता. ऋषामित्र मुनींच्या इच्छेविरुद्ध त्यानें जाड रुपून बसून

४३. कामंडो येथील राक्षसी पाली

सर्व आयुर्वेद शास्त्र शिकून घेतले. आयुर्वेद विद्या शिकून घेतल्यानंतर मुनींच्या खुळेपणा-बद्दल त्याला हेसं आले. मुनीला कारण समजल्यावर त्यांनी त्याला “राक्षस हो !” असा शाप दिला. इंदीवराने मुनींचे पाप घेऊन क्षमा मागितली तेव्हा त्यांनी दया करून शापमोचन करून होईक हे सांगितले. स्वरोचीच्या हातून जुला शापमुक्ति मिळेल, असे ते म्हणाले.

इंदीवराला शापमुक्ति मिळाल्यावर त्याने स्वखुशीने मनोरमेचे स्वरोचीशी लग्न करून दिले व त्याला स्वतः शिकून घेतलेली आयुर्वेद विद्यादेखील शिकवून दिली.

लग्न झाल्यावर मनोरमेने आपल्या दोघी मैत्रिणींना मुनीने दिलेल्या शापानी गोष्ट सांगून त्यांना रोगमुक्त करण्यास आग्रह केला. तेव्हा स्वरोचीने आयुर्वेद शास्त्राप्रमाणे औषध

पाणी करून विमावरी व कलावती यांना रोगमुक्त केले. मनोरमेची त्याचा विवाह झालाच होता. त्याने विमावरीशी व कलावतीशी लग्न करून घेतले व सर्व सुखाने राहू लागले. मनोरमेला विव्रथ, विमावरीला मेरुनद व कलावतीला दुभास नावाचे मुल्ये झाले.

एकदा तो शिकारीस मेला असता एक वनदेवी हरिणीचे रूप घेऊन समोर आली व म्हणाली—“मी तुला घेऊन आहो. मला येऊन भेट. शिकार काय करतोस ?” स्वरोचीने चकित होऊन त्या हरिणीला पोटाशी धरले. हरिणीच्या जागी एक वनदेवी पाहून स्वरोचीला आश्चर्य वाटले. ती त्याची वचणी पत्नी. तिचा एक देवतुल्य मुलगा झाला. त्याचे नाव स्वरोचियमन असे होते.

मावकवतीच्या अभ्यासांनी या जगावर संपन्नताच्या पालीच्या जातीचे मोठे अशी होते. परंतु त्या जातीना फार पूर्वीच खोप झाला, तरी त्यांचे मंडप पूर्वेकडील दीपांत आढळतात. कोमेको, ओरिस, रिंडा इत्यादि प्रदेशांत ते आढळतात. त्यांची लांबी १४ फुटांपर्यंत असते. हा माव्याहारी प्राणी भाटे, डुकरांची व हरिणांची पिले हाच त्याचा आहार आहे.

